Wederopbouwgebied De Scheeken

Verkennend onderzoek naar de cultuurhistorische, landschappelijke en bouwkundige waarden

Colofon

Wederopbouwgebied De Scheeken
Verkennend onderzoek naar de cultuurhistorische, landschappelijke en bouwkundige waarden

Hans Bleumink, CeesJan Frank & Jan Neefjes

Boxtel, september 2014

Opdrachtgever: Stichting de Brabantse Boerderij

Dit is een uitgave van Overland en het Monumenten Advies Bureau
copyright Overland Boxtel & MAB Nijmegen 2014
ir. Hans Bleumink & ir. Jan Neefjes (Overland)
drs. CeesJan Frank (Monumenten Advies Bureau)
www.overland.nl
www.monumentenadviesbureau.nl

Foto's: Jan Neefjes (hoofdstuk 4), Hans Bleumink (pag. 41 en 48) CeesJan Frank (overige foto's)
Historisch beeldmateriaal en historische kaarten: diverse beeldbanken en literatuur
Kaartanalyses: Jan Neefjes

Inhoud

1 Aanleiding en doel 0
2 Het gebied 3
2.1 Gebiedsbegrenzing 4
2.2 Historische schets 5
2.3 Korte karakteristiek huidige situatie 6
3 De ruilverkaveling in vogelvlucht 8
3.1 Context: Wederopbouw 1940-1965 9
3.2 Eerste stappen (eind jaren '30) 9
3.3 Tweede Wereldoorlog (1940-1945) 10
3.4 Landschapsplan De Scheeken (1943-1944) 10
3.5 Oponthoud (1944-1946) 11
3.6 Uitvoering (1947-1959) 11
3.7 Recente ontwikkelingen 12
4 Landschap 13
4.1 Inleiding 14
4.2 Groenstructuren en wegen 14
4.3 Historische deelgebieden 18
4.4 Landschappelijk-historische kwaliteiten 21
4.5 Aanbevelingen 24
5 Gebouwd Erfgoed 25
5.1 Inleiding 26
5.2 Historische bebouwing in De Scheeken 27
5.3 Historische bouwkunde, monumenten en waardering 39
5.4 Wederopbouwpanden buiten het onderzoeksgebied 40
5.5 Aanbevelingen 40
6 Agenda voor de toekomst 41
6.1 Wederopbouwgebied De Scheeken op de agenda 42
6.2 Samenwerking 44
6.3 Beleid 44
6.4 Lopende inrichtingsprojecten 45
6.5 Vervolgonderzoek 47
6.6 Uitvoeringsprojecten 47

1 Aanleiding en doel

Wederopbouw op de agenda

De periode 1940-1965 stond in het teken van het herstel van oorlogsschade en de wederopbouw van ons land. Dat was een grootschalig en ambitieus project, niet alleen in de steden, maar ook op het platteland. Ruilverkaveling was dé manier om de productiviteit en efficiëntie van de agrarische sector te verhogen, zodat de Nederlandse bevolking gevoed kon worden. *Nooit meer Hongerwinter* was het devies.
Hoewel de ruilverkavelingen hebben bijgedragen aan de spectaculaire productieverhoging in de land- en tuinbouw, is er lange tijd veel kritiek geweest op het rationele, grootschalige en uniformerende karakter van deze nieuwe landinrichting, waardoor het kleinschalige en historische karakter van veel landbouwgebieden werd aangetast. Inmiddels zijn we 50 – 60 jaar verder en zijn de inrichting en stoffering van de ruilverkavelingsgebieden volgroeid. Ze maken onlosmakelijk deel uit van het Nederlands landschap.
Terugkijkend kan gesteld worden dat ondanks – of misschien juist wel dankzij - het vaak ingrijpende karakter van de ruilverkavelingen, in die periode ook veel ideeënrijk en innovatieve ontwerpen zijn gerealiseerd. De bijzondere eigenschappen van die ontwerpen verdienen volgens het rijk daarom meer publieke aandacht.

Visie Erfgoed en Ruimte

In de *Visie Erfgoed en Ruimte* (VER) uit 2010 heeft het rijk het thema 'Wederopbouw' daarom aangewezen als een van haar vijf speerpunten. De visie is bedoeld om de cultuurhistorische belangen van nationale betekenis te verbinden met gebieds- en ontwikkelingsgerichte opgaven. Met het thema Wederopbouw wil het rijk dat de periode 1940-1965 in de toekomstige inrichtingen van Nederland herkenbaar aanwezig blijft op gebiedsniveau.

Wederopbouwgebied De Scheeken

Binnen het thema *Wederopbouw* zijn dertig gebieden geselecteerd, waarvan acht plattelandsgebieden. De Scheeken, een van de kerngebieden van Nationaal Landschap Het Groene Woud, is een van die acht plattelandsgebieden. Tussen 1938 en 1959 vond er een ruilverkaveling plaats. Het was een van de eerste ruilverkavelingsgebieden waarvoor een integraal 'landschapsplan' werd ontwikkeld, waarin – naast kavelruil – ook landschappelijke, recreatieve en ecologische doelen een plek kregen. Die aanpak zou model staan voor de Ruilverkavelingswet van 1954. Door die aanpak is het historische, kleinschalige landschap met zijn verkamerde en besloten structuur – waarom De Scheeken ook toen al vermaard was – op een quasi-organische manier behouden en versterkt.

Met de selectie van de acht Wederopbouwgebieden in het landelijk gebied wil het rijk vooral een doorsnede geven van verschillende ontwikkelingen en typen wederopbouw. De gebieden zijn in de VER globaal beschreven, inclusief hun kernkwaliteiten. Het is de bedoeling de karakteristieken en kernkwaliteiten samen met regionale partners uit te werken en deze te verbinden met (ruimtelijke) opgaven voor het gebied. In de VER is geld gereserveerd voor onderzoeks- en plankostenbudget en voor cofinanciering van (pilot)projecten.

Kernkwaliteiten van de Scheeken volgens de Visie Erfgoed en Ruimte

- De fraaie conservering en de accentuering van het karakter van het vooraf bestaande kleinschalige landschap met verkamerde, besloten structuur;
- Het betreft een van de eerste landschapsplannen – het eerste van landschapsarchitect R.J. Benthem -en een plan dat model heeft gestaan voor opname hiervan in de wet van 1954. De herkenbaarheid van het ontwerp is groot, ook doordat toen en nu de (cultuur)landschappelijke waarden werden herkend en in essentie behouden zijn;
- Verdichting van de aanwezige ijle bebouwing heeft amper plaatsgevonden; hier en daar staan boerderijen en woningen uit de wederopbouwperiode, vooral in de Vleut en nabij Liempde.

Verkenning De Scheeken

Stichting de Brabantse Boerderij (SdBB) heeft het initiatief genomen om een verkennend en voorbereidend project te starten voor Wederopbouwgebied De Scheeken, in nauwe samenwerking met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de drie betrokken gemeenten Boxtel, Best en Sint-Oedenrode.
Doel hiervan is tweeledig:

1. ***Cultuurhistorische verkenning***. In een verkennend onderzoek / quick scan worden de aard en omvang van de (cultuurhistorische) waarden uit de Wederopbouwperiode in beeld gebracht – zowel op het gebied van landschap als bebouwing - en worden adviezen gegeven voor de manier waarop met deze waarden bij toekomstige ontwikkelingen kan worden omgegaan.
2. Schrijven van ***projectvoorstellen voor twee uitvoeringsprojecten***, in nauwe samenwerking met de deelnemende organisaties. De uitvoeringsprojecten moeten bijdragen aan de visie van de Streekraad Het Groene Woud met betrekking tot Nationaal Landschap Het Groene Woud én een bijdrage leveren aan de beleefbaarheid en/of de versterking van Wederopbouwgebied De Scheeken.

Leeswijzer

Dit rapport is het resultaat van de cultuurhistorische en landschappelijke verkenning / quick scan (onderdeel 1). Het is als volgt opgebouwd:

- **Hoofdstuk 2** geeft een korte introductie op Wederopbouwgebied De Scheeken, dat een kerngebied is in Nationaal Landschap Het Groene Woud;
- **Hoofdstuk 3** geeft een korte schets van de planvorming en uitvoering van Ruilverkaveling De Scheeken.
- **Hoofdstuk 4** laat zien welke elementen en 'karaktereigenschappen' van het oorspronkelijke landschapsplan van de ruilverkaveling nu nog in het landschap herkenbaar en beleefbaar zijn, en hoe die cultuurhistorische waarden benut en versterkt kunnen worden;
- **Hoofdstuk 5** laat zien wat het karakter en de kenmerken zijn van de wederopbouwgebouwen en –erven in de Scheeken en hoe die cultuurhistorische waarden benut en versterkt kunnen worden;
- **Hoofdstuk 6** gaat ten slotte in op de (beleids)maatregelen die genomen kunnen worden om het karakter van het gebied beleefbaar te maken, te behouden en te versterken.

Deze quick scan heeft een verkennend karakter. De focus ligt op de vraag welke elementen uit de wederopbouwperiode in het huidige landschap herkenbaar en beleefbaar zijn. Dat doet niet altijd recht aan de veel oudere ontstaansgeschiedenis van het gebied en betekent ook dat niet alle details in dit verslag aan de orde kunnen komen.

In bijlage 1 zijn de leden van de klankbordgroep opgenomen. Bijlage 2 bevat de Catalogus van panden uit de wederopbouwperiode.
Separaat aangeleverd zijn:

- een Excel-bestand met de gegevens van alle geïnventariseerde bebouwing in het gebied;
- een pdf-bestand met verschillende kaartlagen, waarin de relevante landschappelijk-historische gebiedsgegevens zijn opgenomen.

Projectvoorstellen

De projectvoorstellen worden uitgewerkt in een apart format, en maken geen deel uit van deze rapportage. Wel zijn de projectideeën opgenomen in de lijst met mogelijke uitvoeringsprojecten in hoofdstuk 6 van dit rapport.

2 Het gebied

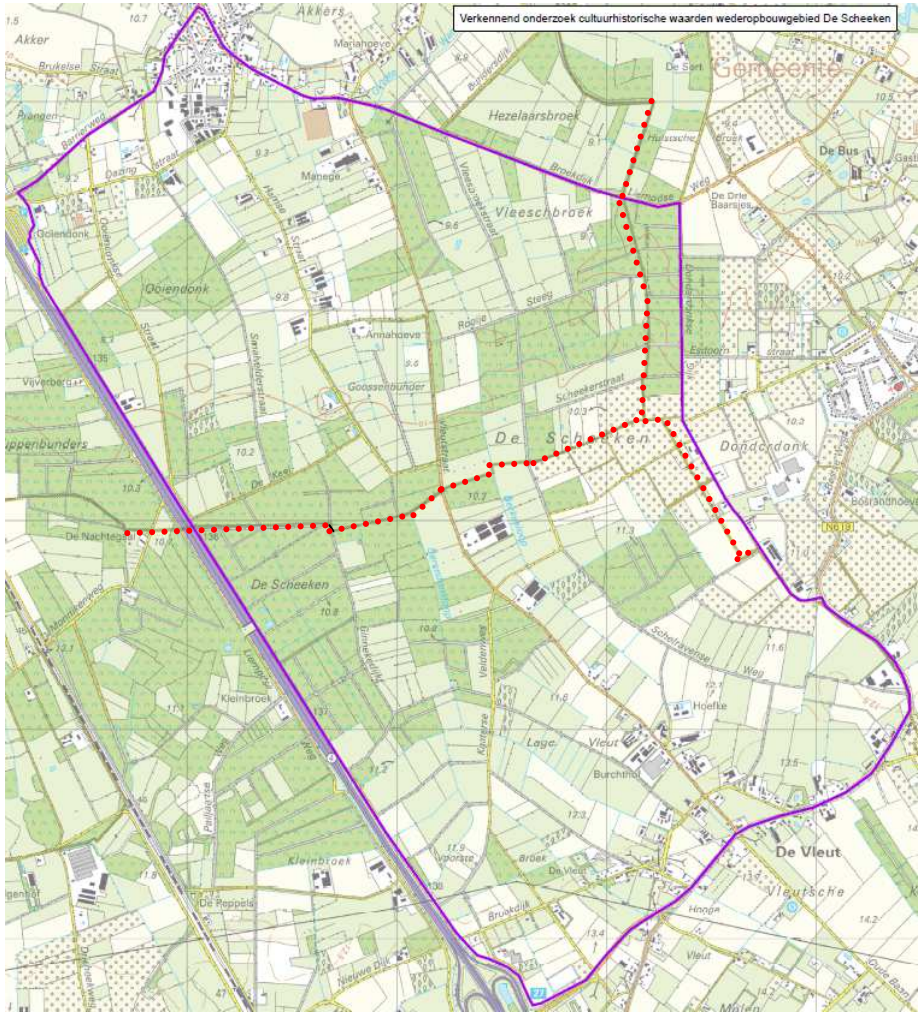

Figuur 2.1: begrenzing van wederopbouwgebied De Scheeken (paarse rand), inclusief gemeentegrenzen (rode stippellijn): gemeente Boxtel in het noorden, gemeente Best in het zuiden, en gemeente St. Oedenrode aan de oostrand.

2.1 Gebiedsbegrenzing

Deze verkenning betreft het gebied dat door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is aangewezen als Wederopbouwgebied De Scheeken (*Uitvoeringsprogramma Wederopbouwgebieden*). Kaart 2.1 geeft de begrenzing weer.

De begrenzing komt grotendeels overeen met het landschapsplan dat in 1944 door Staatsbosbeheer is opgesteld in het kader van Ruilverkaveling De Scheeken. In de zuidwesthoek is de huidige gebied iets ruimer begrensd, zodat ook een deel van de wederopbouwbebouwing van De Vleut deel uitmaakt van het gebied. Het gebied heeft een oppervlakte van 1030 ha.

Het gebied ligt grotendeels in de gemeenten Boxtel en Best. Een kleine strook in het noordoosten ligt in de gemeente Sint Oedenrode. Het gebied strekt zich uit van de zuidelijke rand van het dorp Liempde tot aan de Sint-Oedenrodeseweg, even ten noorden van Best. In het westen wordt het gebied begrensd door de A2, die het tracé volgt van de oude straatweg tussen Den Bosch en Eindhoven. Ook ten tijde van de ruilverkaveling vormde deze kaarsrechte weg de begrenzing van het landschapsplan. Over de A2 ligt sinds een aantal jaren een natuurbrug, die het natuurgebied in het hart van de Scheeken verbindt met de Mortelen in het westen.

De Scheeken is een belangrijk kerngebied van Nationaal Landschap Het Groene Woud.

2.2 Historische schets

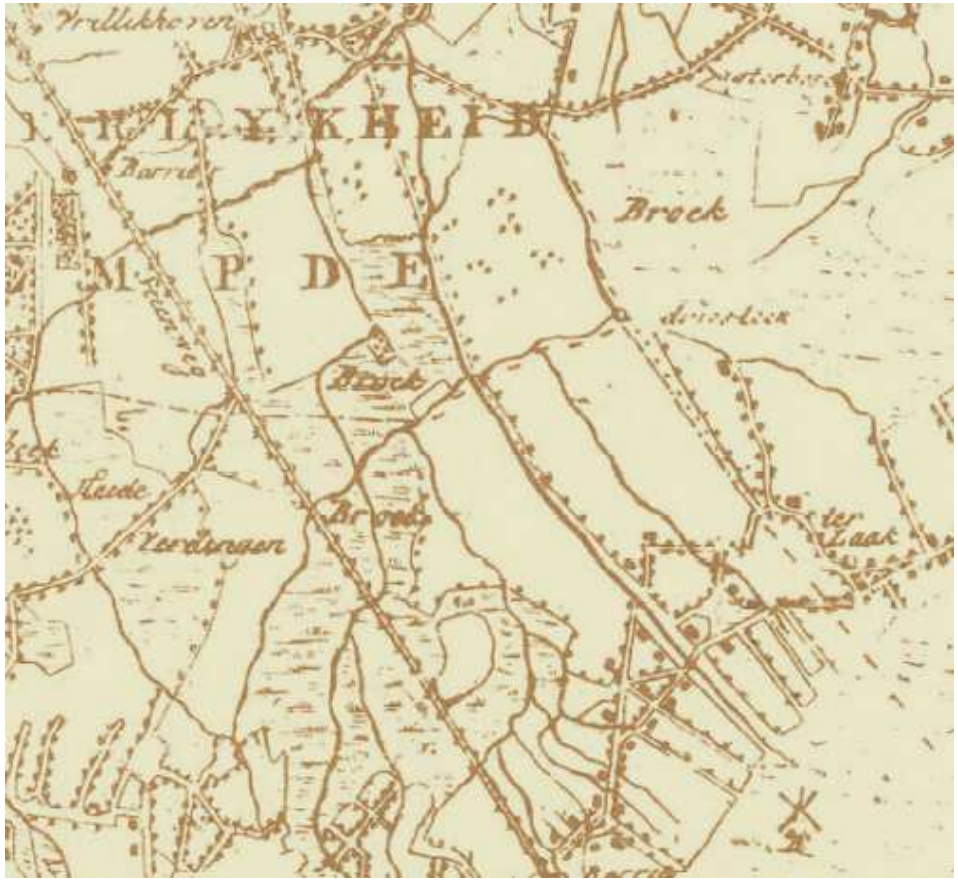

Figuur 2.2: De Scheeken omstreeks 1800, naar een kaart van Hendrik Verhees

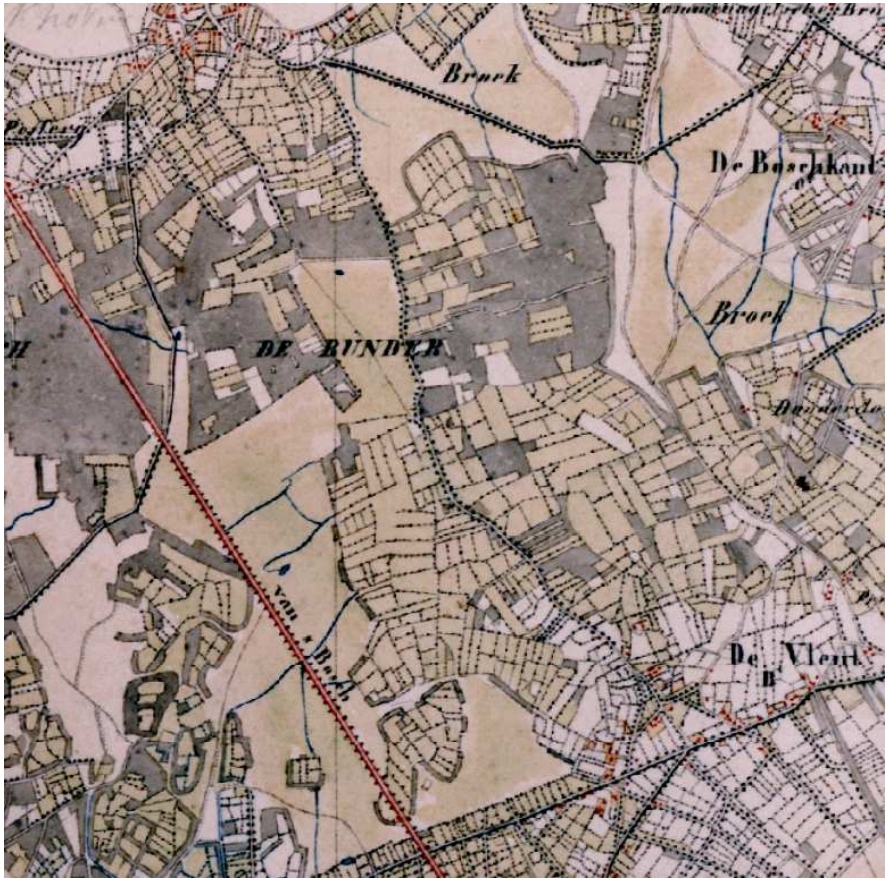

Figuur 2.3: De Scheeken omstreeks 1850

Middeleeuwen

De Scheeken was van oorsprong een nat gebied op een lemige, slecht doorlatende ondergrond, met hoge grondwaterstanden in winter en voorjaar. In de Middeleeuwen werd het gebied niet bewoond; bewoning vond plaats aan de (hoger gelegen) randen van het gebied, in Liempde in het noorden, Sint-Oedenrode / Boskant in het oosten en De Vleut in het zuiden.
In het centrale deel van het gebied kwamen aanvankelijk uitgestrekte elzenbroekbossen voor, die vanaf de elfde eeuw vanaf de randen werden ontgonnen en in gebruik werden genomen als gemeenschappelijke weidegronden en hooiland. Door beweiding met schapen ontstonden er natte heidevelden. Er werd leem gewonnen en er waren hakhoutbossen.
De gemeenschappelijke gronden behoorden tot de drie omliggende buurtschappen. Vermoed wordt dat de naam Scheeken van oorsprong 'Scheieik' betekent, een boom die de grens tussen territoria aangaf. De naam werd voor het eerst genoemd in 1429. Op de plek waar de drie territoria elkaar raakten stond van oorsprong de Driesteen, voor het eerst genoemd in 1468 (Beelen 2002; Leenders 1997). Op de kaart van Verhees is te zien dat De Scheeken omstreeks 1800 een overwegend open en onverkaveld gebied was.

Franse tijd
Vanaf de Franse tijd, rond 1800, werden de gemeenschappelijke gronden eigendom van de gemeenten, die de gronden in de negentiende eeuw geleidelijk verkocht of verpachtte. Het gebied bleef zeer dun bevolkt en werd vanuit de kernen langs de randen geëxploiteerd. Figuur 2.3 geeft de situatie van De Scheeken weer omstreeks 1850. De witgekleurde percelen zijn de hoger gelegen akkerbouwgronden; de gelige, kleinschalig verkavelde percelen zijn ontgonnen hooi- en graslanden – inmiddels in privébezit - die van elkaar gescheiden waren door houtwallen, bosschages, smalle bosstroken en breed uitgegroeide heggen; de grijze gebieden zijn beboste percelen; de overige gelige gebieden zijn de (voormalige) gemeenschappelijke weidegronden. De Vleut en Liempde zijn goed te zien, en werden ook toen al verbonden door de Vleutstraat. De broekgronden, zoals Vleesbroek en Goossenbunders, zijn pas aan het begin van de 20e eeuw in cultuur gebracht. In 20e eeuw werden grote delen van de bosgronden in agrarisch gebruik genomen. Momenteel bestaan veel beboste percelen uit gemengd bos. De kleinschalige en onregelmatige verkaveling van rond 1850 is momenteel nauwelijks meer herkenbaar, doordat veel percelen zijn samengevoegd[1].

Klompenindustrie en populierenlandschap[2]
Vanaf de tweede helft van de achttiende eeuw werden in het gebied steeds meer populieren aangeplant, aanvankelijk vooral via het voorpootrecht[3]. De populier was bijzonder geschikt voor de fabricage van klompen, een nijverheid die zich in die tijd sterk ontwikkelde in het gebied rond Best, Boxtel, Liempde en Sint-Oedenrode. De lemige ondergrond in deze gebieden maakte de teelt van populier economisch aantrekkelijk; op drogere gronden was akkerbouw mogelijk. Met de aanplant van populieren, het patroon van zandpaden en vochtige broekgronden ontstond het kenmerkende Meierijse "Peppellandschap".

In de tweede helft van de negentiende eeuw nam de klompenindustrie een hoge vlucht. Tussen 1850 en 1890 groeide het aantal klompenmakerijen in Liempde bijvoorbeeld van 15 tot 39. Als gevolg hiervan werden populieren ook in landschappelijk opzicht steeds belangrijker. Ook hooilanden en broekgronden werden perceelsgewijs beplant met populier. Het belang van de oude hooilandjes werd minder groot.
In de loop van de twintigste eeuw nam het belang van de klompenindustrie af door concurrentie uit België en de opkomst van schoenen en rubber laarzen. Na de Tweede Wereldoorlog verdween de klompen- en luciferindustrie - en de daarmee samenhangende populierenteelt – nagenoeg als economische activiteit. Wegbeplanting met populier kreeg steeds minder een economische functie. Op het ogenblik zijn veel populierenbossen in De Scheeken in verval.

In de 19^{e} en 20ste eeuw werd de landbouw in de Scheeken gekarakteriseerd door kleine gemengde landbouwbedrijven, met akkerbouwgronden, weide- en hooilanden en een kleine veestapel. In 1952 haalde Liempde de landelijke pers door een studie van het Rijkslandbouwconsulentschap waarin gesteld werd dat de Liempdse landbouw flink achterliep op de landelijke ontwikkelingen in de landbouw. Het was de eerste keer dat een dergelijk 'streekonderzoek' in Nederland werd uitgevoerd. Het onderzoek ging gepaard met een 'welvaartsplan', waarin ondermeer gepleit werd voor groei en intensivering van de veehouderij, betere verkaveling en ontwatering en hogere bemestingsniveaus (Van der Wiel 1997). In de tweede helft van de twintigste eeuw vonden dergelijke ontwikkelingen ook daadwerkelijk plaats. In het zuidoosten van het gebied is sinds de jaren '70 de boomteelt sterk opgekomen, ten koste van met name grasland. In diezelfde periode zijn aan de Hamsestraat nieuwe landbouwbedrijven gevestigd; later zijn in het hart van het gebied aan de Vleutstraat twee intensieve veehouderijen gevestigd. De kern van het gebied (440 ha van de in totaal 1030 ha) is sinds de jaren '90 aangewezen als Ecologische Hoofdstructuur.

2.3 Korte karakteristiek huidige situatie

Landschap
Het gebied wordt in zijn algemeenheid gekenmerkt door een regelmatige afwisseling tussen weide- en loofbospercelen. Hierdoor heeft het landschap een heldere opbouw en sterke ruimtelijke samenhang. De ruimtelijke afwisseling van bos en open gebieden en duidelijke begrenzing van de open ruimtes door bos biedt een aantrekkelijk landschapsbeeld. Langs de wegen is veelal een wegbeplanting van eiken of populieren aanwezig.

[1] Op de kadastrale legger van Liempde uit 1832 (zie Van Houtum) zijn de perceelsgrenzen, eigenaren en het grondgebruik van het Liempdse deel van de Scheeken nauwkeurig aangegeven, alsmede de loop van waterlopen en wegen. Hierop is ondermeer te zien dat rond 1830 al het grootste deel van de voormalige gemeenschappelijke gronden waren uitgegeven.
[2] Naar Leenders (1997)
[3] Het voorpootrecht is een van oorsprong middeleeuws recht dat grondbezitters het recht geeft om in een strook grenzend aan hun eigen percelen bomen te planten, te bezitten en te rooien. Deze strook lag op de gemeenschappelijke gronden (de gemeynt). Tegenwoordig bestaat het voorpootrecht op enkele plekken nog steeds, maar is het beperkt tot de berm van de weg die grenst aan het eigen perceel.

Natuur en biodiversiteit
Het centrale deel van het huidige gebied is natuurgebied De Scheeken (440 ha, beheerd door Brabants Landschap). Het vormt een scharnierpunt in Het Groene Woud, de verbinding tussen De Geelders in het noordoosten en de Mortelen en de Kampina in het westen. De Scheeken is met een ecoduct over de A2 verbonden met de Mortelen. Het is de bedoeling dat er een groot aaneengesloten natuurgebied ontstaat, waar ruimte komt voor de herintroductie van het edelhert. De kern van het gebied wordt nu beheerd met grote grazers. Sinds 2008 wordt gewerkt aan de verbetering van de waterhuishouding, met name door de grondwaterstand te verhogen. Dat is van groot belang voor het (verdere) herstel van de biodiversiteit in het gebied.

Samen met De Geelders en De Mortelen behoort De Scheeken tot de bijzonder waardevolle leembossen van Het Groene Woud. De Scheeken is het populierenlandschap bij uitstek. Een groot deel van het bos bestaat uit populier. In het Kleinbroek liggen wat percelen met zomereik, en in het Achterste Broek zijn er naast zomereik ook enkele percelen met zachte berk, es of zwarte els. Op enkele plukjes spar na ontbreekt naaldbos in De Scheeken (zie ook Poelmans et al 2013).
Door de hoge grondwaterstanden, de lemige bodem en het kalkrijke water uit de leemlaag heeft het gebied een heel eigen en zeldzame flora en fauna, met bijvoorbeeld voorjaarsbloeiers als slanke sleutelbloem en bosanemoon. Door de kalkrijke bodem is de Scheeken het meest slakkenrijke gebied van Nederland. Ook komen er veel vogelsoorten voor.

Landbouw
In het noordelijke en zuidelijke deel van het gebied komen verschillende vormen van landbouw voor. In het zuidoostelijke deel heeft de boomteelt een sterke ontwikkeling doorgemaakt. In het centrum van het gebied zijn twee intensieve veehouderijen gevestigd. In de rest van het landbouwgebied zijn grasland en maïsteelt dominant.

Bebouwing
Aan de randen van het gebied, tegen de historische kernen van De Vleut en Liempde aan, heeft in de afgelopen decennia verdichting en uitbreiding van de bebouwing plaatsgevonden. In de kern van het gebied is bebouwing nauwelijks aanwezig.

3

De ruilverkaveling in vogelvlucht

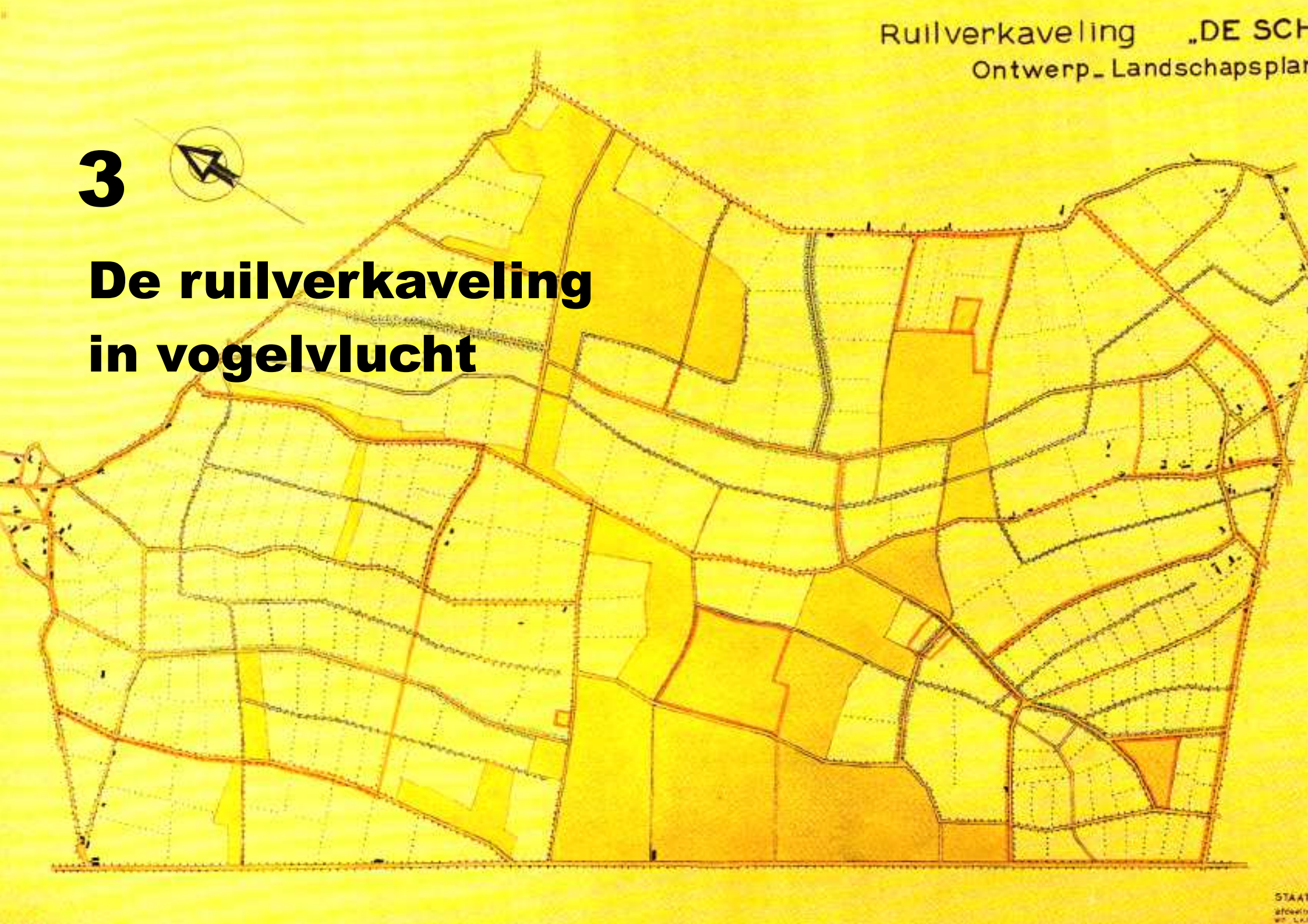

3.1 Context: Wederopbouw 1940-1965[4][5]

Onder de wederopbouwperiode wordt de periode verstaan van pakweg 1940 tot 1965 - een periode die werd gekenmerkt door oorlogsschade en herstel, door economische groei, welvaart, optimisme en vernieuwing. Het was de periode van grootschalige woningbouw, de opkomst van automobiliteit en massatoerisme, van Marshall-hulp, verzuiling en Koude Oorlog, van de inpoldering van het IJsselmeer, en van de start van de Deltawerken, als reactie op de verwoestende watersnoodramp van 1953.

Kenmerkend voor de naoorlogse jaren was de introductie van nieuwe materialen, nieuwe verkavelingspatronen, nieuwe wijkopbouw en een steeds belangrijkere rol van het verkeer. Bij het ontwerp en de inrichting van nieuwe gebieden stonden standaardisering van het bouwproces, functiescheiding en een sterk geloof in maakbaarheid hoog in het vaandel.

De wederopbouwperiode heeft niet alleen het aanzien van steden en infrastructuur ingrijpen gewijzigd, maar ook die van het platteland. Het platteland was in de eerste helft van de twintigste eeuw sterk achtergebleven bij de verstedelijkte gebieden. In internationaal perspectief liep de Nederlandse landbouw achter op het gebied van rationalisatie en mechanisatie. Het bezit was versnipperd en de landbouwpercelen waren klein. Veel landbouwpercelen waren nauwelijks ontsloten voor gemotoriseerd verkeer. De Hongerwinter van 1944 maakte duidelijk dat de Nederlandse voedselvoorziening op een hoger peil gebracht moest worden. Na de oorlog werd de modernisering van de Nederlandse landbouw dan ook voortvarend ter hand genomen, onder aanvoering van landbouwminister Sicco Mansholt. Naast onderzoek, voorlichting en onderwijs en de stimulering van landbouwmechanisatie speelde ruilverkaveling daarin een belangrijke rol. Ruilverkaveling werd al sinds de jaren ’20 ingezet – de eerste Ruilverkavelingswet dateert van 1924 - maar werd vooral vanaf 1945 steeds breder en grootschaliger toegepast.

[4] Voor dit hoofdstuk is voornamelijk gebruik gemaakt van De Visser (1997), Blom (2012), *Kiezen voor Karakter – Visie Erfgoed en Ruimte* (2011) en www.monumenten.nl/wederopbouw. In De Visser is de meest uitgebreide beschrijving en analyse van het landschapsplan van R.J. Benthem te vinden.

[5] Binnen deze verkenning bleek het niet mogelijk om het uiteindelijke ruilverkavelingsplan en het oorspronkelijke landschapsplan in archieven te achterhalen. Daarom is gebruik gemaakt van secundaire bronnen en kon ondermeer niet achterhaald worden of de bouw c.q. het herstel van wederopbouwboerderijen in het gebied integraal onderdeel vormde van het plan (zie ook hoofdstuk 5).

3.2 Eerste stappen (eind jaren ‘30)

De Scheeken rond 1930

Op de kaart uit de jaren ’30 is goed te zien dat de structuur van De Scheeken vanuit landbouwkundig perspectief niet optimaal was. De precelen waren klein en ondoelmatig, en het bezit was sterk versnipperd. De ontwatering was slecht. De watergangen hadden onvoldoende capaciteit en waren bovendien slecht onderhouden. Daardoor waren de toch al spaarzame en smalle landbouwwegen dikwijls onbegaanbaar. Vele percelen lagen niet aan de openbare weg. De enige verharde wegen in het gebied waren de weg van Best naar St.-Oedenrode, de rijksweg van Den Bosch naar Eindhoven (de latere A2) en een aftakking naar Liempde.

Het initiatief voor een ruilverkaveling in De Scheeken werd eind jaren ’30 genomen door enkele boeren uit het gebied, die het boerenbondsbestuur verzochten om aandacht te besteden aan de verbetering van de verkaveling van het gebied (Van de Wiel 1997). In 1938 en ‘39 werd de aanvraag voor een ruilverkaveling ingediend; de voorbereidingen voor de ruilverkaveling werden in november 1940 gestart. Het zou daarbij aanvankelijk gaan om een vrijwillige kavelruil. De werkzaamheden zouden plaatsvinden onder de Ruilverkavelingswet van 1938, waarbij de wetswijzigingen van 1942 ook een rol zou spelen. De beoogde maatregelen betroffen het hertraceren en met elkaar in verbinding brengen van grotendeels doodlopende weggetjes, de aanleg van samenhangend afwateringssysteem - met als centrale as de Grote Waterloop – en vrijwillige kavelruil.

3.3 Tweede Wereldoorlog (1940-1945)

Door de Tweede Wereldoorlog werd de planvorming vertraagd. De lokale organisatie werd in 1941 ontmanteld; ondertussen werkten technici van de Cultuurtechnische Dienst wel verder aan de plannen.
Tot 1940 werd het belang van natuur en landschap nauwelijks meegenomen in ruilverkavelingsplannen. Maar bij de discussie over de Ruilverkavlingswet van 1938 stelde natuurbeschermer Jac. P. Thijsse voor om naast het landbouwbelang ook natuurbescherming en volkshuisvesting mee te nemen. Hoewel zijn pleidooi geen wettelijke basis kreeg, kreeg Staatsbosbeheer een adviserende rol in de Centrale Cultuurtechnische Commissie. Begin jaren ’40 werden bij Staatsbosbeheer drie ‘landschapsadviseurs’ aangesteld, die verantwoordelijk werden voor de ‘landschapsverzorging’ in ruilverkavelingsplannen. In 1943 werd bij Staatsbosbeheer de afdeling Natuurbescherming en Landschapsverzorging opgericht, onder leiding van G.A. Overdijkink en R.J. Benthem.
De Scheeken was een van de eerste gebieden die in 1943 de aandacht trokken van ondermeer Overdijkink en Benthem. De Scheeken was vermaard om zijn schilderachtige landschap en was het genomineerd voor de toenmalige lijst natuurmonumenten van Staatsbosbeheer. Overdijkink adviseerde in 1943 ‘behoud en uitbreiding van de ‘Boschcultuur’. Vanaf dat moment ging R.J. Benthem zich namens Staatsbosbeheer met de ruimtelijke inrichting van De Scheeken bezig houden. In juli 1944 was zijn ‘landschapsplan’ klaar. In de toelichting schreef hij: 'Het betreft een object van dermate groote beteekenis - het vormt een landschapsmonument van den eersten rang! - dat het een plaats heeft gekregen op de lijst van den Rijksdienst voor het Nationale Plan als zijnde van nationaal belang'.

3.4 Landschapsplan De Scheeken (1943-1944)

Het plan van Benthem was een ‘landschapsplan *avant la lettre’*. Zijn aanpak voor De Scheeken zou model staan voor de landschapsplannen die in de Ruilverkavelingswet van 1954 als verplicht onderdeel zouden worden opgenomen.
Omdat de oorspronkelijke verkavelingsplannen voor de Scheeken volgens Benthem al vergevorderd waren toen hij aan zijn werkzaamheden begon, had zijn landschapsplan naar eigen zeggen een ‘beperkte strekking’. Het plan bestond uit een studie naar het bestaande landschap en de kwaliteiten daarvan en gaf richtlijnen voor de ontwikkeling van het landschap in de toekomst. Het bevatte ook een inventarisatie van wat we tegenwoordig de ecologische waarden noemen. Hij riep daar ondermeer de hulp van Victor Westhoff voor in.

Doel van het landschapsplan was het behartigen van de belangen van landschappelijke, wetenschappelijke, houtteeltkundige en recreatieve aard. Benthem: “Niet de schepping van een modernen landschapsvorm dient hier dan ook de opgave te zijn, doch een zorgvuldige aanpassing aan de huidige landschappelijke schoonheid.” De belangrijkste wijzigingen ten opzichte van de oorspronkelijke plannen betroffen:

- *De historische hoofdstructuur* bleef behouden;
- *Ruimtelijke indeling.* Met name verspreid bosbezit werd tot meer compacte eenheden samengevoegd;
- *Wegen en waterlopen.* De aanvankelijk voorgestelde geometrische strakheid van wegen en waterlopen werd met geringe ingrepen zoveel mogelijk voorkomen, 'waardoor ter plaatse een in dit landschap storende, al te groote rechtlijnigheid zal worden vermeden'. Rechte wegen komen dan ook nauwelijks voor en het kaartbeeld laat een quasi-organisch gegroeid netwerk zien;
- *Beplanting drie kerngebieden.* In de drie meest oorspronkelijke gebieden (blauw omrand op de plankaart) moest de beslotenheid van het landschap behouden en hersteld worden (dit waren de gebieden waar de met populieren en wilgen omplante akkers en weiden nog in de meest oorspronkelijke vorm aanwezig waren). Het werd hier verplicht gesteld beplanting aan te brengen rond de percelen of delen daarvan, ter compensatie van de beplanting die door de ruilverkavelingswerkzaamheden zou verdwijnen.
- *Beplanting overig gebied.* Ook voor de andere delen van de ruilverkaveling werd gewezen op het belang van de keuze van de perceelsgrens. Er moest zoveel mogelijk worden geprobeerd om bomen,

heggen en sloten als grensscheidingen te kiezen: '(...) opdat niet in dit thans zoo sterk gevarieerde, boomenrijke land over grote uitgestrektheden het prikkeldraadraster zijn intrede zal doen'.

- *Laanbeplanting*. De deels nieuwe paden- en lanenstructuur werd visueel geaccentueerd door gevarieerde (lineaire) beplanting. Het plan richtte zich op streekeigen, voor het cultuurlandschap karakteristieke beplanting. Populieren domineerden het plan. De belangrijkste weg in de ruilverkaveling, de Vleutstraat, werd bij wijze van uitzondering uitgevoerd als eikenlaan. Zo werd een duurzamere wegbeplanting gerealiseerd, die de hiërarchie in het wegenpatroon accentueerde. Essen, wilgen en meidoorns maakten deel uit van de beplanting.
- *Natuur*. Een belangrijk element van het verkavelingsplan was het behoud van terreinen vanwege hun natuurwetenschappelijke of landschappelijke waarde. De criteria hiervoor waren het voorkomen van zeldzame plantensoorten en de gaafheid van het oorspronkelijke populierenlandschap.

3.5 Oponthoud (1944-1946)

Vlak na de oplevering van Benthems plan, in juli 1944, begon op 17 september 1944 het bevrijdingsoffensief van de geallieerden. In de weken erna werd in de zone tussen Best, Sint-Oedenrode en Olland gevochten, wat ondermeer in de Vleut tot enige oorlogsschade aan boerderijen leidde. Eind oktober 1944 was Zuid-Nederland bevrijd (Coenen 2004).
Door de oorlog bleef het plan van Benthem liggen. Pas in maart 1946 hoorden de bewoners in De Scheeken dat er een ver uitgewerkt voorstel lag. Aanvankelijk werd de ruilverkaveling bij de stemming verworpen. De Centrale Cultuurtechnische Commissie vond echter het algemeen belang van de ruilverkaveling groot genoeg om te adviseren 'artikel 36' van de 'Ruilverkavelingswet' van 1938 toe te passen. De belangrijkste redenen om het plan toch door te zetten waren de onbevredigende landbouwkundige toestand van het complex, de behoefte aan verhoging van de productiviteit van de bodem, en de behoefte aan werkverschaffing.

3.6 Uitvoering (1947-1959)

Onduidelijk is wanneer precies met de daadwerkelijke uitvoering van de plannen gestart is. In de herfst van 1947 spoorde de Liempdse burgemeester G.J. Laurijssen de boeren aan om de handen uit hun mouwen te steken (Van de Wiel 1997). Vlak na de oorlog werd in De Vleut ook gestart met de (her)bouw van enkele vroeg-naoorlogse boerderijen.

Het is niet geheel duidelijk wanneer de uitvoering werd afgerond. De Visser (1997) en Blom (2012) stellen dat de uitvoering in 1956 gereed was, maar dat vrijwel direct daarna nog nieuwe aanpassingen doorgevoerd moesten worden, onder andere op het gebied van de afwatering. De site www.monumenten.nl stelt dat de uitvoering van de wegen- en padenstructuur rond 1954 gereed was, en het gehele plan in 1959 werd opgeleverd.
Volgens De Visser werd de uitvoering van met name de landschappelijke maatregelen niet altijd serieus genomen. In een brief aan de directeur van Staatsbosbeheer schreef de toenmalige houtvester L.C. Geerling dat ‘het plan van het Staatsbosbeheer en de Planologische Dienst hem persoonlijk zeer aanvaardbaar voorkwam, maar dat de landmeters en de plaatselijke Ruilverkavelingscommissie handelden in een andere geest.’
Eind jaren ’50 werd op verschillende locaties een proefproject voor de teelt van populier gestart, waardoor het gebied een aantal nieuwe groene impulsen kreeg. Deze percelen zijn nog goed herkenbaar in het landschap, vanwege de in gelid geplante bomen.

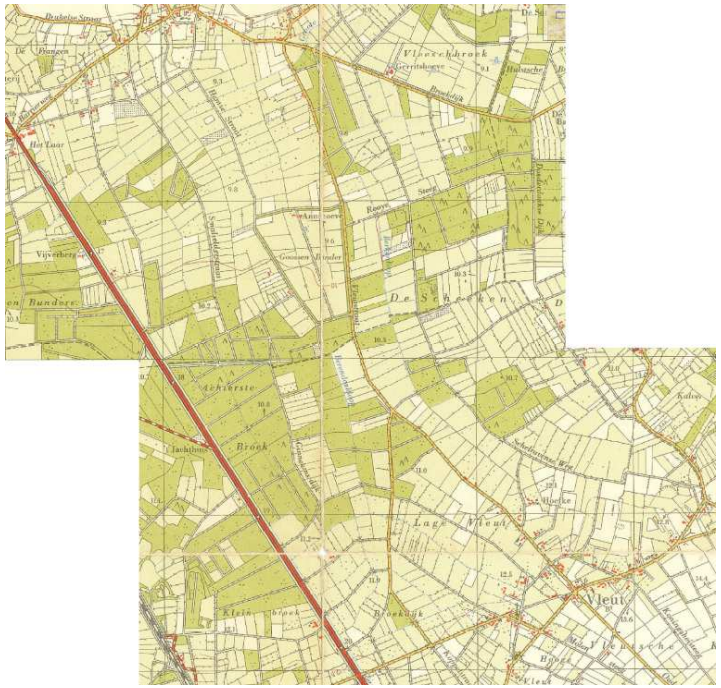

De Scheeken rond 1960, kort na afronding van de ruilverkaveling

3.7 Recente ontwikkelingen

In de eerste jaren na de ruilverkaveling nam het bosareaal toe; later nam het areaal weide- en akkerland toe. In het zuidoosten van het gebied is sinds de jaren ’70 de boomteelt sterk opgekomen, ten koste van met name grasland.
In de jaren ’70 zijn aan de Hamsestraat nieuwe landbouwbedrijven gevestigd; later zijn in het hart van het gebied aan de Vleutstraat twee intensieve veehouderijen gevestigd. Aan de randen van het gebied, tegen de oude kernen aan, bij De Vleut en aan de zuidrand van Liempde, heeft enige verdichting en uitbreiding van de bebouwing plaatsgevonden. In de kern van het gebied is bebouwing nauwelijks aanwezig.
De kern van het gebied (440 ha van de in totaal 1030 ha) is aangewezen als Ecologische Hoofdstructuur en Natte Natuurparel.

4

Landschap

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staat de vraag centraal wat de oorspronkelijke beplantingspatronen uit de wederopbouwperiode waren, en wat daarvan op dit moment in het landschap nog aanwezig en herkenbaar is. Op basis daarvan kan de vraag beantwoord worden welke aanknopingspunten de huidige complexen en kavels bieden om door herstel of verbetering de kernkwaliteiten van het gebied te verbeteren en hoe dit kan dit bijdragen aan het – al dan niet agrarisch - gebruik van de complexen. Om deze vraag te beantwoorden zijn we via drie sporen te werk gegaan:

1. Analyse bestaande en verdwenen groenstructuren en indicatie verandering wegenpatroon (§4.2);
2. Differentiatie in (historische) deelgebieden (§4.3).
3. Deze analyses leiden tot de formulering van belangrijke landschappelijk-historische kwaliteiten (§4.5) en aanbevelingen voor behoud en versterking van belangrijke landschappelijke waarden (§4.6).

4.2 Groenstructuren en wegen

We hebben onderzocht welke bospercelen, bomenrijen en hagen uit de tijd direct na de ruilverkaveling op dit moment nog aanwezig zijn. Het gaan om structuren langs wegen, kavelgrenzen, waterlopen etc.

Om de uitgangsituatie van de ruilverkaveling in beeld te brengen, hebben we gebruik gemaakt van de topografische kaart van 1963. Dit was de eerstvolgende topografische kaart na het gereedkomen van de ruilverkaveling in 1956/1959. We kunnen aannemen kan dat deze kaart de situatie van circa 1960 weergeeft. We hebben in onze analyse niet gebruik gemaakt van de plankaart. In veel ruilverkavelingen wordt de inrichting niet geheel volgens de plankaart uitgevoerd. De Visser (1997) geeft aan dat met name de landschappelijke onderdelen van het plan in De Scheeken niet altijd uitgevoerd zijn (zie hoofdstuk 3).

Op een GIS-kaart (beschikbaar als apart pdf-bestand) zijn alle perceelsgewijze bossen, bomenrijen, singels en hagen die volgens de topografische kaart in 1960 aanwezig waren aangegeven. Hiervan is beoordeeld of ze als historisch gekenmerkt kunnen worden. Het gaat daarbij om groenstructuren die in het kader van de ruilverkaveling zijn gerealiseerd, of om

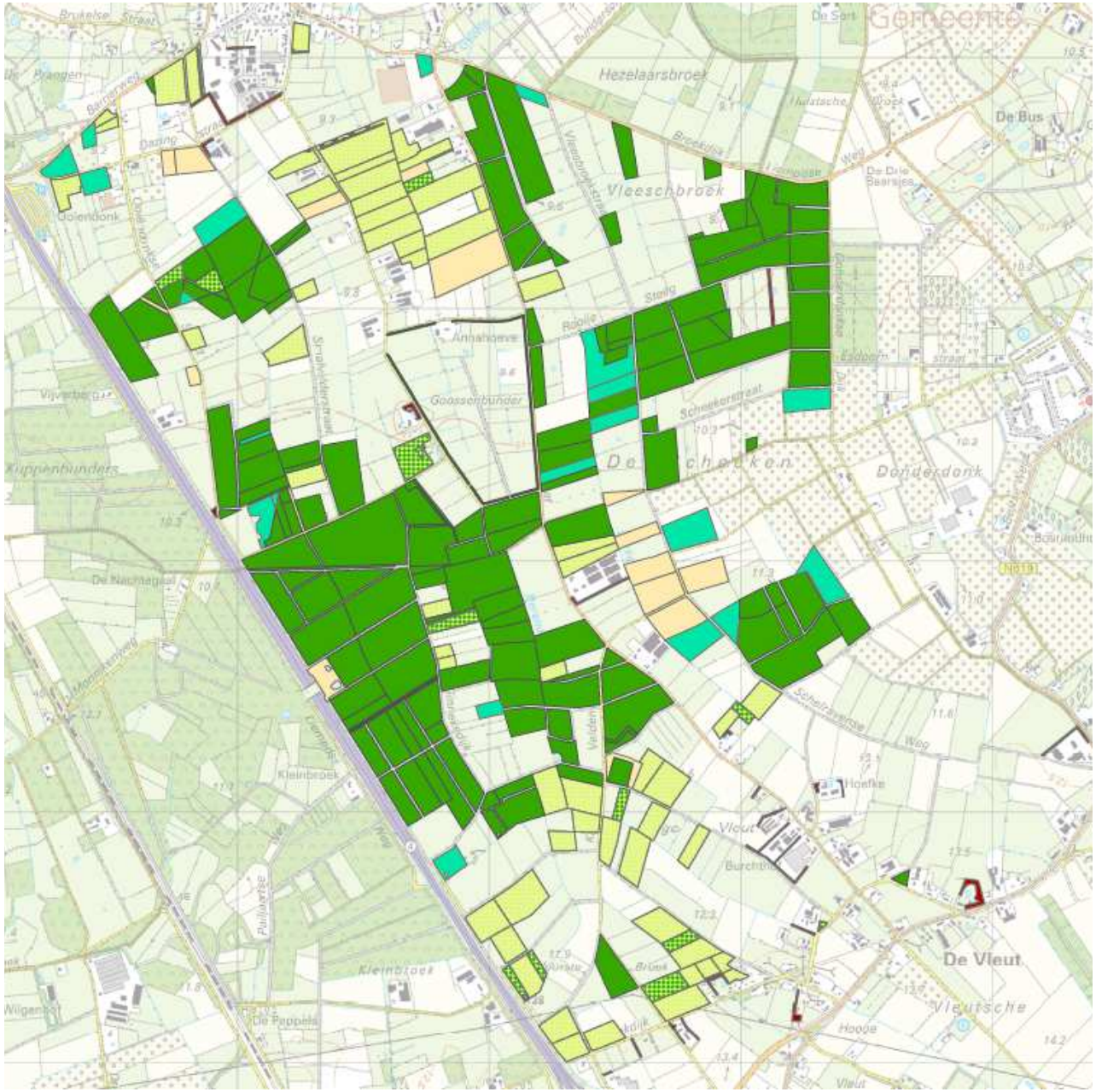

oudere groenstructuren die tijdens de ruilverkaveling gespaard zijn en nog in 1960 aanwezig waren. Op basis van de moderne topografische kaart is bepaald of een groenstructuur nu nog aanwezig is. De kaarten zijn samengesteld op basis van bureaustudie met beperkte veldcontrole. De kaarten (met verschillende kaartlagen) zijn digitaal beschikbaar.

Bospercelen

Figuur 4.1 geeft de resultaten weer voor de bospercelen. Op de kaart zijn de volgende bospercelen onderscheiden:

- *Nog bestaand bosperceel.* Bospercelen en populierenaanplanten die al in 1960 op de topografische kaart stonden en nog steeds bestaan (donkergroen).
- *Bosperceel aangelegd na 1960.* Percelen die op de kaart van 1960 nog niet zijn beplant, maar nu een bos- of populierenperceel zijn. In veel gevallen kunnen deze percelen,hoewel ze jonger zijn, toch worden beschouwd als onderdeel van het historische landschap (blauw). De teelt van populieren is vanouds immers een agrarische aangelegenheid, en dat betekent dat het agrarische gebruik van het perceel kan wijzigen. De perceelsvorm is daarbij doorgaans niet gewijzigd.
- *Bosperceel op voormalig weiland met bomen.* In 1960 waren dit percelen, meestal in gebruik als grasland, met verspreid staande bomen. Soms was sprake van een systematische aanplant (zo suggereert de aanduiding van stippen), soms waren er enkele solitairen en soms mogelijk ook een restant van een bomenrij of singel. Steeksproefsgewijze vergelijking met kaarten van omstreeks 1930 geeft de indruk dat deze solitairen en restanten van bomenrijen deels van voor de ruilverkaveling stammen. Na de ruilverkaveling bleven ze staan, maar vormden ze geen perceelsgrens meer. Waarschijnlijk wilde de nieuwe eigenaar ze laten staan totdat ze kaprijp waren. Later zijn deze percelen met bos beplant (groen gestippeld).
- *Recent groen.* Percelen groen die recent zijn aangelegd. Vaak is hierbij de perceelsvorm gewijzigd. Het betreft percelen met opgaand groen rond erven, langs huizen en op heringerichte natuurpercelen (rood);
- *Verdwenen bosperceel.* Percelen die op de kaart van 1960 nog bos waren maar nu niet meer (beige);
- *Na 1960 verdwenen perceel met bomen.* In 1960 waren dit percelen, meestal in gebruik als grasland met verspreid staande bomen (zie boven). Naderhand zijn deze bomen gekapt en zijn de percelen in gebruik genomen als landbouwgrond (lichtgroen).

Uit de kaartanalyse kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

- In het centrale deel, met veel bos en populieren, is verreweg het meeste bos gehandhaafd en is het bosareaal na 1960 nog uitgebreid (lichtblauw en groen gestippeld);
- In het gebied van de Rekkendonken zijn enkele bospercelen uit 1960 verdwenen, evenals een aanzienlijk areaal ‘weiland met bomen’. Vermoedelijk heeft de (agrarische) eigenaar de nog aanwezige bomen geoogst toen ze kaprijp waren, en het perceel vervolgens ingericht als landbouwgrond. Deze ontwikkeling heeft zich ook in het zuidwestelijke (landbouw)deel van het gebied voorgedaan. Op die plekken is het landschap opener geworden.

Bomenrijen, singels en hagen

Op kaart 4.2.a zijn de nog aanwezige bomenrijen, singels en hagen weergegeven, zoals die ook in 1960 aanwezig waren (donkergroen gestippeld en donkergroene lijn), evenals de bomenrijen en hagen die na 1960 zijn aangeplant op bestaande perceelsgrenzen (lichtblauw gestippeld / doorgetrokken). Ook zijn nieuw aangelegde groenstructuren aangegeven die niet op historische perceelsgrenzen liggen (rood). Het betreft in dat laatste vaak percelen met opgaand groen rond erven en langs huizen.

Uit kaart 4.2.a blijkt dat de historische hoofdstructuur van bomenrijen, singels en hagen nog goed herkenbaar is gebleven. Langs de belangrijkste wegen zijn nog (historische) bomenrijen aanwezig. De as langs de A2 is landschappelijk versterkt. Vooral in de natuurlijke kern en rond (nieuwe) bebouwing in het gebied zijn nieuwe bomenrijen en hagen toegevoegd (deels op historische perceelsgrenzen).
Als we echter kijken naar figuur 4.2.b wordt duidelijk dat er sinds 1960 ook veel bomenrijen, singels en hagen verdwenen zijn, met name in agrarische gebieden. Dat geldt met name van het gebied ten noordwesten van De Vleut en voor De Vleut zelf, voor het oostelijke deel, dat nu met name in gebruik is bij de boomkwekerij, en voor het noordelijke deel tegen de rand van Liempde, waar de afgelopen decennia uitbreiding van het bedrijventerrein heeft plaatsgevonden. Maar ook in de bosrijke kern zijn groenstructuren verdwenen. Het gaat daarbij met name om begroeiing op perceelsgrenzen.

Figuur 4.2.a Nog bestaande historische groenstructuren (donkergroen), nieuwe groenstructuren op historische grenzen (lichtblauw) en nieuwe groenstructuren op niet-historische perceelsgrenzen (rood). De hoofdstructuur van het landschapsplan is ook tegenwoordig nog goed te herkennen.

Figuur 4.2.b. Groenstructuren uit 1960 die inmiddels verdwenen zijn. De figuur maakt duidelijk dat het kleinschalige historische coulisselandschap sinds 1960 inmiddels veel grootschaliger is geworden.

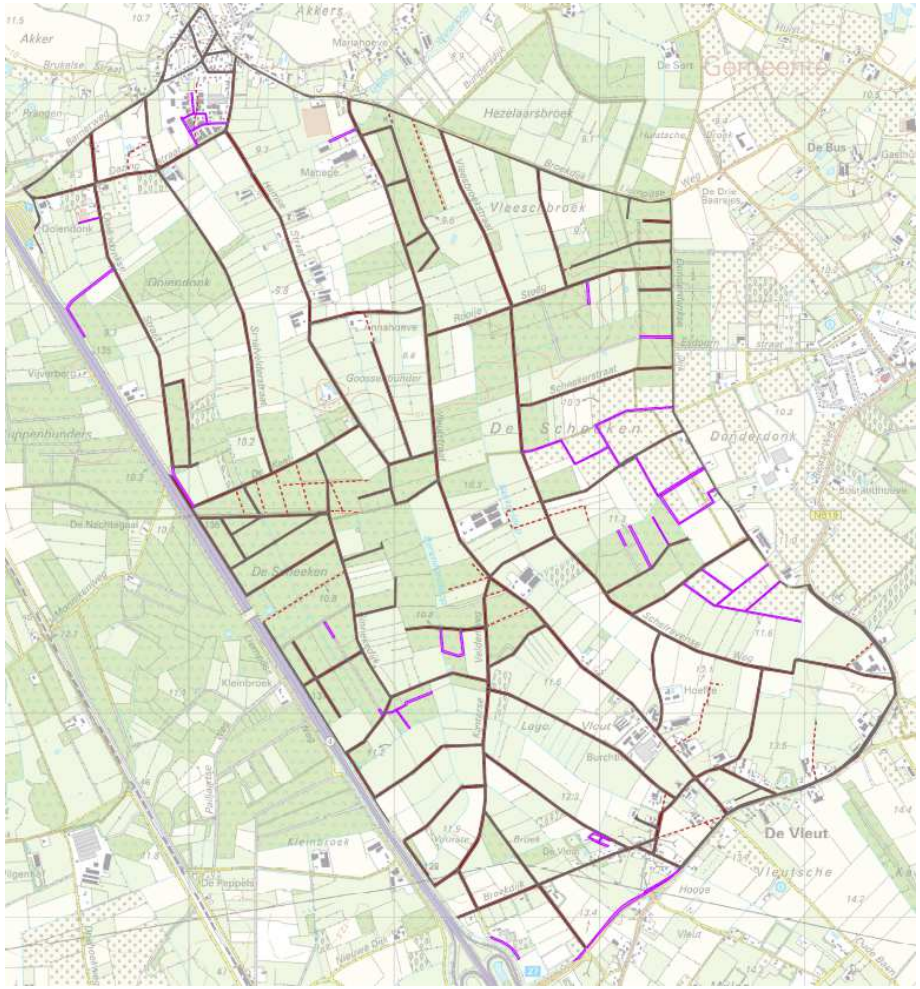

Figuur 4.3 Nog bestaande historische paden en wegen (donkerpaars), nieuwe paden of wegen (roze) en sinds 1960 verdwenen paden en wegen (gestippeld).

Wegen en paden

Figuur 4.3 geeft de historische wegenstructuur uit 1960 weer, en de veranderingen die daarin sindsdien zijn opgetreden[6]. We kunnen de volgende conclusies trekken:

- Algemeen kan gesteld worden dat wegenstructuur ten opzichte van 1960 nog gaaf is;
- Vrij veel nieuwe wegen liggen nog op oude perceelsgrenzen;
- Wegen lijken met name te verdwijnen of te verschijnen op plekken waar geïntensiveerd of gebouwd wordt;
- In het bosgebied lijken wegen te zijn verdwenen. Dit kan een teken zijn van vervaging van de landschapsstructuur met perceelsgewijze bossen. Het kan ook zijn dat de wegen in het bos nog zichtbaar zijn als bospad, maar tijdens de kartering door medewerkers van de topkaart niet meer als zodanig zijn herkend (en dus niet meer vanaf oudere kaarten worden overgenomen op nieuwere versies).
- Enkele verdwenen wegen op de kaart zijn strookvormige graslanden in bos. Eigenlijk zijn deze dus nog wel zichtbaar. Het kan zijn dat deze aan het vervagen zijn.

[6] Hierbij moet opgemerkt worden dat de analyse is uitgevoerd op basis van kaartanalyses. Beperking hierbij is dat paden niet altijd op de kaart staan. Een weg kan dus als verdwenen worden beschouwd, maar tegenwoordig nog een pad zijn. Omgekeerd kan een weg kan als nieuw worden beschouwd maar vroeger al een pad zijn geweest

4.3 Historische deelgebieden

Wie door de oogharen naar het gebied kijkt, ziet dat er een zekere differentiatie in deelgebieden is te onderscheiden. Die is historisch verklaarbaar, deels door de aanpak in de ruilverkaveling en deels door de aanwezige oudere historische landschappen waar de ruilverkaveling op heeft voortgebouwd. Kaart 4.4 geeft de historische deelgebieden weer. In deze paragraaf werken we de karakteristiek van deze gebieden kort uit

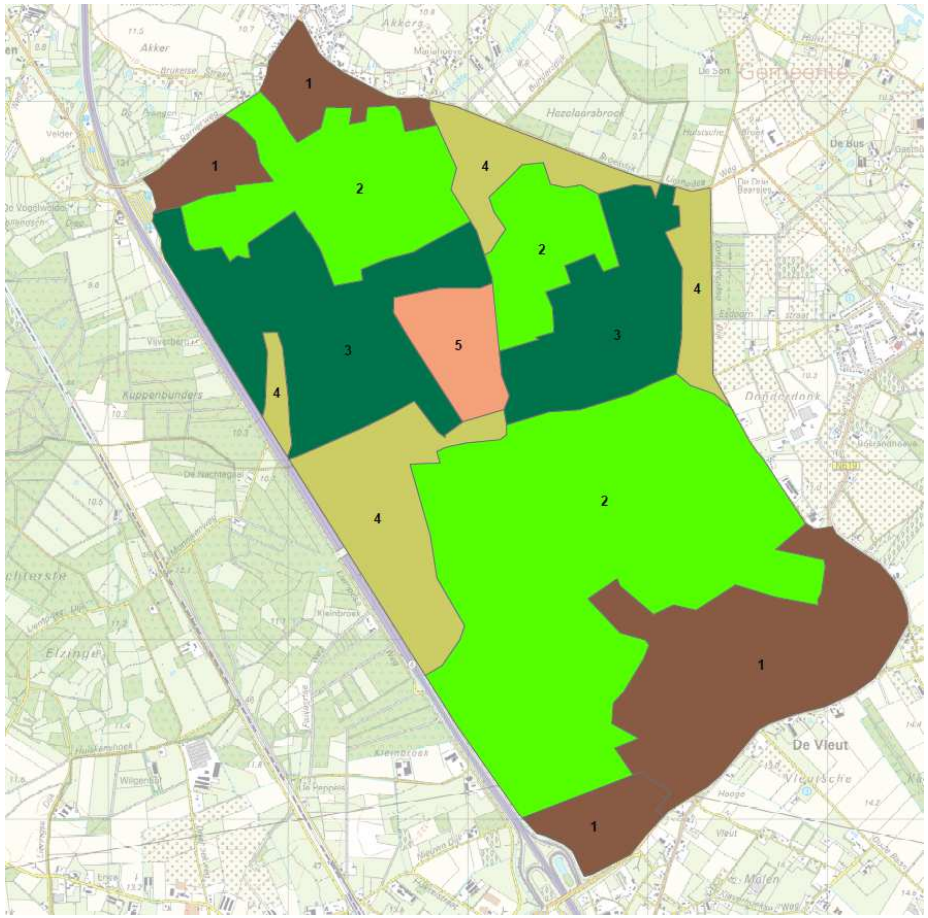

Figuur 4.4 Historische deelgebieden

1. Kampontginning (bruin)

Vochtige tot natte randen van de hogere zandgronden, horend bij de buurschappen / dorpen Liempde en De Vleut

Landgebruik voor ruilverkaveling (kaart 1930)

- 1850 - 1930: Kleinschalig landschap, onregelmatige percelering met weilanden, akkers bij dorpen ook met boerderijen
- Weilanden en akkers begrensd door opgaand hout
- Geleidelijke toename bebouwing

Verandering ruilverkaveling (kaart 1960)

- Minder perceelsrandbegroeiing
- Grootschaliger, meer rechthoekige percelen

Huidige situatie

- Toename bebouwing;
- Nog minder perceelsrandbegroeiing;
- Weinig of geen karakteristieken van Scheeken m.u.v. laanbeplanting langs enkele wegen.

2. Kleinschalig broek (lichtgroen)
Lage gebieden met hoge grondwaterstanden

Landgebruik en landschap voor ruilverkaveling (kaart 1930)

- 1850: Kleinschalig landschap met voornamelijk grasland en enkele kleine bosjes, graslanden begrens door opgaande perceelsrandbegroeiing, onbewoond
- 1930: uitbreiding perceelsrandbegroeiing tot bosjes (vermoedelijk door de groei van de populierenteelt)
- Broekgebied bij Liempde bleef vrij van bos

Na ruilverkaveling (kaart 1960)

- schaalvergroting, meer echte bospercelen, minder perceelsrandbegroeiing
- Broekgebied bij Liempde bleef vrij van bospercelen

Huidige situatie

- Afwisseling bospercelen en grasland is behouden gebleven
- Broekgebied bij Liempde bleef vrij van bos
- Minder perceelsrandbegroeiing
- Komst nieuwe boerderijen en boomteelt

3. Oud bos (donkergroen)
Gebieden met hoge wintergrondwaterstanden, ten tijde van Verhees (rond 1800) nog heide, maar voor 1850 bebost

Landgebruik en landschap voor ruilverkaveling (Kaart 1930)

- Gebieden met overwegend bos en tussenliggende landbouwpercelen

Veranderingen ruilverkaveling (kaart 1960)

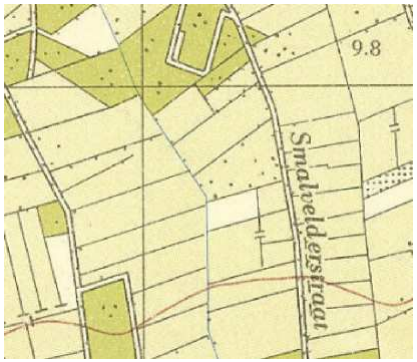

- Schaalvergroting
- Bos deels veranderd in landbouwgrond
- Minder perceelsrandbegroeiing

Huidige situatie
- Situatie van voor ruilverkaveling nog goed herkenbaar
- In oosten ook naaldbos

4. Bos op voormalige heide (olijfgroen)
Vrij ver van nederzettingen op voormalige heide met hoge wintergrondwaterstanden.

Landgebruik en landschap (kaart 1850)
- In 1850 heide, mogelijk ook in gebruik als hooiland, soms met enkele waterlopen

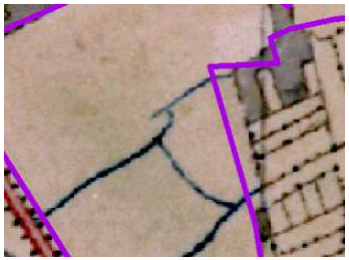

Landgebruik 1930
- Na 1850 bebost, soms landbouwgrond met bosstroken, waarschijnlijk populieren;
- Kleine, maar rechthoekige percelen

Veranderingen ruilverkaveling (kaart 1960)
- Grotere percelen
- Ontwikkeling tot aaneengesloten bos, met enkele grotere landbouwpercelen

Huidige situatie
- Nog steeds veel bos, deels ook met naaldhout en enkele grotere tussenliggende landbouwpercelen,
- In bos systemen van ruggen en greppels te zien (rabatten), aangelegd om waterhuishouding te verbeteren.

5. Landbouw op voormalige heide (Goossenbunder; oranje)
Ligging ver van nederzettingen op voormalige heide.

Landgebruik en landschap (1850 – 1940)
- Was heide / broekgrond in 1850, ontgonnen tot grasland aan het eind van de 19e eeuw (door de Heidemaatschappij); op onderstaande kaart (1928) is deze ontginning te zien; op oudere kaarten is de vorm van het perceel iets anders en loopt de centrale weg door het gebied diagonaal, van noordwest naar zuidoost; vermoedelijk is dit met de ontginning van het gebied gewijzigd;
- Toen al omwald en door wegen omgeven en met groen omgeven centraal pad
- Annahoeve pas omstreeks 1928 op de kaart.

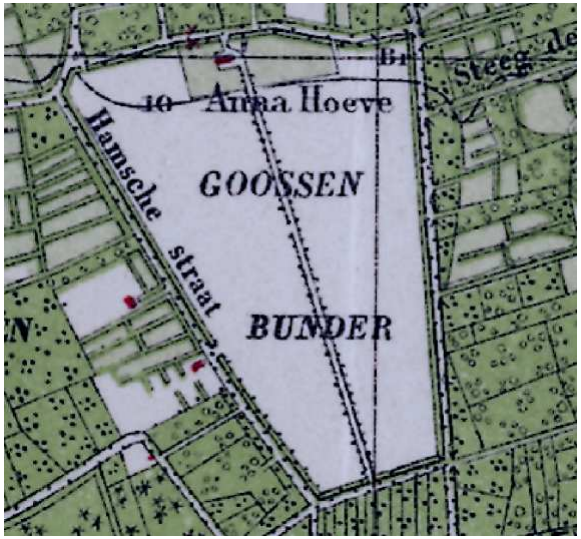

Veranderingen ruilverkaveling
- Geen noemenswaardige veranderingen, zo lijkt het op kaarten

Huidige situatie
- Vormt nog steeds bijzondere eenheid in het gebied, relatief grootschalig en open, omgeven door wallen en met één boerderij, door groen omgeven centrale weg (dichtgroeiend)

4.4 Landschappelijk-historische kwaliteiten

A. Afwisseling bos en open ruimten

Kamers met grasland omgeven door populierenbos en door lanen en bomenrijen, gezien vanaf de Broekdijk bij Liempde. Foto Overland 5.

De afwisseling van open graslandpercelen en bos of lanen, die meestal bestaan uit hoog opgaande populieren zijn bijzonder karakteristiek voor het gebied en hebben een grote historische zeggingskracht wat betreft de geschiedenis van het landgebruik, de aardkunde (natte gronden, leem), de vroegere nijverheid (klompen) en uiteraard ook de aanpak van de ruilverkaveling, waarin het bijzonder kleinschalige landschap van de broeken werd omgezet in een (iets) grootschaliger landschap, maar met nog de oude kenmerken . De graslandpercelen vormen kamers met duidelijke hoge wanden in de vorm van hoog geboomte (meestal populieren) in de vorm van lanen, bomenrijen en randen van bospercelen.
Deze karakteristieke afwisseling is vervaagd in gebieden met aaneengesloten bospercelen en in gebieden waar veel bomenrijen zijn verdwenen.

B. Grootschaliger monumentaal landschap doorsneden met hoge populierenlanen

Grootschalig landschap met populierenlanen langs wegen gezien vanaf de Sint Oedenrodeseweg. Foto Overland 32

Zowel in het zuiden van het gebied als in het noorden zijn veel bomenrijen na de ruilverkaveling verdwenen. Het landschap heeft daardoor zijn verkamerde karakter verloren. Toch zijn de lanen langs wegen nog karakteristiek voor het landschapsbeeld. Dankzij hun hoogte verlenen ze het landschap een monumentaal karakter. Het landschap is grootschaliger, en omdat de lanen (vooral in winter en vroege voorjaar) enigszins transparant zijn, zijn verre doorzichten mogelijk. Daardoor is het landschap ook veel gevoeliger voor verstoring. De uitbreiding van de boomteelt en de toename van de bebouwing zijn daardoor al van verre zichtbaar.

C. Bospercelen met structuren en oude hakhoutvormen

Bos met rabatten en hakhout direct ten zuiden van Goossenbunder. (foto Overland 43)

Laan (Donderdonkse Dijk) als grens tussen verschillende bospercelen. Foto Overland 19)

Het natte bos, vaak met populieren, vertelt het verhaal van de dichte, voor water moeilijk doorlatende leemgronden, en dat van de klompenindustrie. Het bos is altijd perceelsgewijs opgebouwd, met begrenzingen door middel van wegen, greppels en sloten. Bospercelen kunnen ook worden begrensd door lanen of bomenrijen. De meeste bospercelen hebben nog goed zichtbare structuren van greppels, en ruggen (rabatten) en afwateringssloten. In het bos zijn in het reliëf soms nog oude relicten te herkennen van voor de ruilverkaveling (laanbeplanting van vroegere wegen, knikken in de rabatten die vroegere percelering aangeven). Een groot deel van de bossen bestaat uit populieren, de kenmerkende boomsoort voor De Scheeken. Daarnaast zijn er ook percelen met hak- en snijhout met onder andere els en mogelijk ook eik. Maes (2010) heeft verschillende oude boskernen in de Scheeken geïnventariseerd en beschreven. De historische boskernen zijn niet alleen landschappelijk en cultuurhistorisch van belang, maar kunnen ook van belang zijn als biologische bron voor het kweken van streekeigen pootgoed.

D. Onverharde wegen

De Watersteeg, ten oosten van Liempde. Foto Overland 3

Het gebied kent nog een flink aantal onverharde wegen die vaak met gras zijn begroeid. Vaak zijn ze beplant met bomen en begeleid door sloten met (in herfst, winter en voorjaar) hoge waterstanden. Deze eigenschappen, en natuurlijk ook het landschap waar ze doorheen voeren, maken deze wegen aantrekkelijk voor recreatie.

E. Sloten en greppels

Het gebied heeft een groot aantal meestal smalle sloten en beken die het gebied afwateren en die meestal een rechte loop hebben. Ze maken, naast de opgaande begroeiing, deel uit van de kleinschalige percelering in het gebied. De hoge grondwaterstanden in de herfst, winter en voorjaar vertellen het verhaal van de leem in de ondergrond en de reden van bestaan van het populierenbos hier.

F. Goossenbunder

Wal en sloten met hoge grondwaterstand rond Goossenbunder (aan de zuidkant) Foto Overland 40

Goossenbunder is een nog bijzonder gave en zeldzame eenheid centraal in het gebied. Het is een jonge ontginning omgeven door met opgaand hout begroeide wallen en sloten. Centraal loopt een met singels omgeven pad, dat nu lijkt dicht te groeien.
De naam Goosenbunder wordt voor het eerst genoemd in 1381 (Beelen 2002). Lange tijd was het in gebruik als broekgrond / weidegebied. Volgens Pater Wiro Heesters (1987) werd het gebied vanaf 1896 door de Heidemaatschappij ontgonnen; het laatste deel in 1911. Het werd verhuurd aan A. Gerritsen uit Azewijn, en van 1918 aan de heer Deckers, rijkslandbouwleraar voor oostelijk Noord-Brabant en lid van de Tweede Kamer.

G. Extensief landgebruik en afwezigheid van bebouwing

Met uitzondering van de kampontginning kent het gebied van oudsher geen bewoning. Bij de ruilverkaveling werd zeer bescheiden bebouwing geïntroduceerd. Nog steeds is het gebied voor het grootste deel vrij van bebouwing en maakt het deel uit van een grote zone van onbebouwde en extensief gebruikt gebied.

4.5 Aanbevelingen

1. Respecteer het gelaagde historische landschap, ook het oudere landschap
Het historische landschap van de Scheeken gaat verder terug dan het landschapsplan uit de Wederopbouwperiode. Een belangrijke kwaliteit van het landschapsplan is juist dat er met die oudere cultuurhistorische waarden, landschappelijke identiteit en natuurwaarden zorgvuldig rekening is gehouden.
Bij nieuwe herinrichtings- of uitvoeringsprojecten is het daarom van groot belang niet alleen met de Wederopbouwwaarden rekening te houden, maar juist ook met de oudere historische lagen in het landschap.
In het kader van deze studie was het niet mogelijk om gestructureerd alle oudere (zichtbare) landschappen en landschapsstructuren in kaart te brengen; wel geeft deze verkenning daar eerste aanknopingspunten voor. Bij concrete uitvoeringsprojecten verdient het aanbeveling om voor dat concrete gebied nader cultuurhistorisch onderzoek te doen.

2. Houd rekening met de ecologische kwaliteiten
De Scheeken herbergt bijzondere natuurwaarden, die sterk samenhangen met de (van oorsprong) hoge grondwaterstanden, lemige ondergrond en kalkrijke omstandigheden. Verschillende boskernen hebben een hoge ouderdom, en herbergen hoge ecologische en historische waarden. Bij nieuwe herinrichtings- of uitvoeringsprojecten is het daarom van groot belang met deze historisch-ecologische waarden rekening te houden.

3. Handhaaf en versterk de bijzondere (wederopbouw)waarden
Uit paragraaf 4.4 blijkt dat het huidige landschap van De Scheeken bijzondere landschappelijke en cultuurhistorische waarden bevat, met goed 'leesbare' karakteristieken van zowel het oudere landschap als van het Wederopbouwlandschap. Het gaat daarbij ondermeer om onverharde wegen, het patroon van sloten en greppels, de laanbeplanting met eik en populier, het 'verkamerde' karakter en de afwezigheid van bebouwing in het kerngebied.
We bevelen aan om de bovengenoemde bijzondere waarden van De Scheeken te handhaven en waar mogelijk te versterken, waarbij we de onderstaande aanbevelingen willen benadrukken.

a. Handhaaf de contrastrijke afwisseling tussen bos en open ruimten
De karakteristieke landbouwpercelen hebben wanden die bestaan uit hoog opgaande bomen van bossen, lanen en bomenrijen, met vaak rechte perceelsgrenzen. Voor het voortbestaan van dit karakteristieke landschap is een scherpe overgang tussen grasland en opgaand hout nodig, die onder agrarisch beheer (begrazing, maaien) automatisch ontstaat. Dit kan bijten met natuurdoelstellingen waarbinnen meestal naar graduele overgangen tussen bos en open ruimte wordt gestreefd, en waarbij natuurlijke begrazing wordt toegepast.

b. Handhaaf de perceelsgewijze opbouw van de bossen
Anders dan bossen op de hogere gronden, zijn de bospercelen van De Scheeken in principe in percelen opgebouwd. Ze hebben rechte omtrekken en worden omgeven door wegen en sloten. Ook de lanen tussen de bospercelen zijn kenmerkend voor het gebied. Door bosbeheer (aanplant, dunning, kap) perceelsgewijs aan te pakken, blijven contrasten tussen percelen zichtbaar.

c. Wisselingen in landgebruik zijn historisch mogelijk
De teelt van bomen was in De Scheeken een agrarische aangelegenheid. Dat betekent dat bos plaats kon maken voor grasland of andersom. In het toekomstig beheer kan dat ook het geval zijn. Bijvoorbeeld om nieuwe, perceelsgewijze open ruimten te creëren in gebieden met aaneengesloten bospercelen, of nieuwe bospercelen in gebieden waar bebouwing aan het oog moet worden onttrokken. Hierbij is de notie belangrijk dat verschillende bospercelen in de kern van het gebied wél een hoge ouderdom hebben en vanuit historisch, ecologisch en landschappelijk oogpunt een hoge waarde vertegenwoordigen. Wij bevelen uiteraard aan die percelen te handhaven en niet om te zetten in grasland.

d. Handhaaf het bijzondere karakter van de Goossenbunder
De Goossenbunder is sinds de middeleeuwen een onverkaveld, open en grotendeels omwald (weide)gebied, dat ook na de ontginning in 1900 en de ruilverkaveling van de jaren '50 als open eenheid bewaard is gebleven. Streef in dit gebied geen optische percelering met rietkragen na, zoals nu wordt voorgesteld.

e. Zoek naar regulering of inpassing van intensieve vormen van landbouw en bebouwing
Het grootschalige, door populierenlanen doorsneden gebied in het zuiden van De Scheeken is visueel erg kwetsbaar voor intensieve landgebruiksvormen, zoals boomteelt en agrarische bebouwing, die daar extra zichtbaar zijn. Wellicht is regulering of zonering mogelijk. Wellicht kan bebouwing en boomteelt worden omzoomd door populierenbos, singels of lanen.

5 Gebouwd Erfgoed

5.1 Inleiding[7]

In dit hoofdstuk komen de resultaten aan bod van de quickscan van het bouwkundig erfgoed uit de wederopbouwperiode. De quickscan laat zien welke boerderijen en woningen in deze periode tot stand zijn gekomen en wat hun hoofdkenmerken en kwaliteiten zijn. Hierbij wordt ook aandacht besteed aan de hoofdkenmerken en de kwaliteiten van de erfindeling en de ligging van de gebouwen in het landschap, afgezet tegen de oorspronkelijke opzet. Figuur 5.1 laat de ligging van de wederopbouw-gebouwen zien; deze zijn met uitzondering van nummers 15 en 23 allemaal gelegen in of aan de rand van de historische bebouwingskernen De Vleut en Liempde.

De focus in de quickscan ligt op de artefacten uit de wederopbouwperiode (1945-1970), met accent op de periode tussen 1950 en 1960, toen ruilverkaveling De Scheeken werd uitgevoerd. In de inventarisatie hebben we echter ook de historische vooroorlogse bebouwing meegenomen. Deze voornamelijk agrarische bebouwing is namelijk ruim vertegenwoordigd en getuigt samen met de naoorlogse toevoegingen van de grote historische gelaagdheid van het bebouwingsbeeld. In veel gevallen is de vooroorlogse bebouwing zelfs bepalend voor het beeld; in zekere zin is de vooroorlogse bebouwing ook een richtinggevende inspiratiebron geweest voor de naoorlogse invullingen. En, zoals in het Wederopbouwlandschap ook de oudere tijdslagen hun sporen hebben nagelaten, zo zijn de verschillende tijdslagen in de ontwikkelingsgeschiedenis van het gebied ook in deze zeer diverse bebouwing zichtbaar.

Dit hoofdstuk is als volgt opgebouwd:

- Inventarisatie van historische bebouwing in De Scheeken (vooroorlogse en wederopbouwperiode, inclusief erven en erfinrichting; §5.2);
- Inventarisatie historische bouwkunde, monumenten en waardering (§5.3);
- Wederopbouwpanden buiten het onderzoeksgebied (§5.4)
- Aanbevelingen voor behoud en nieuwbouw (§5.5).

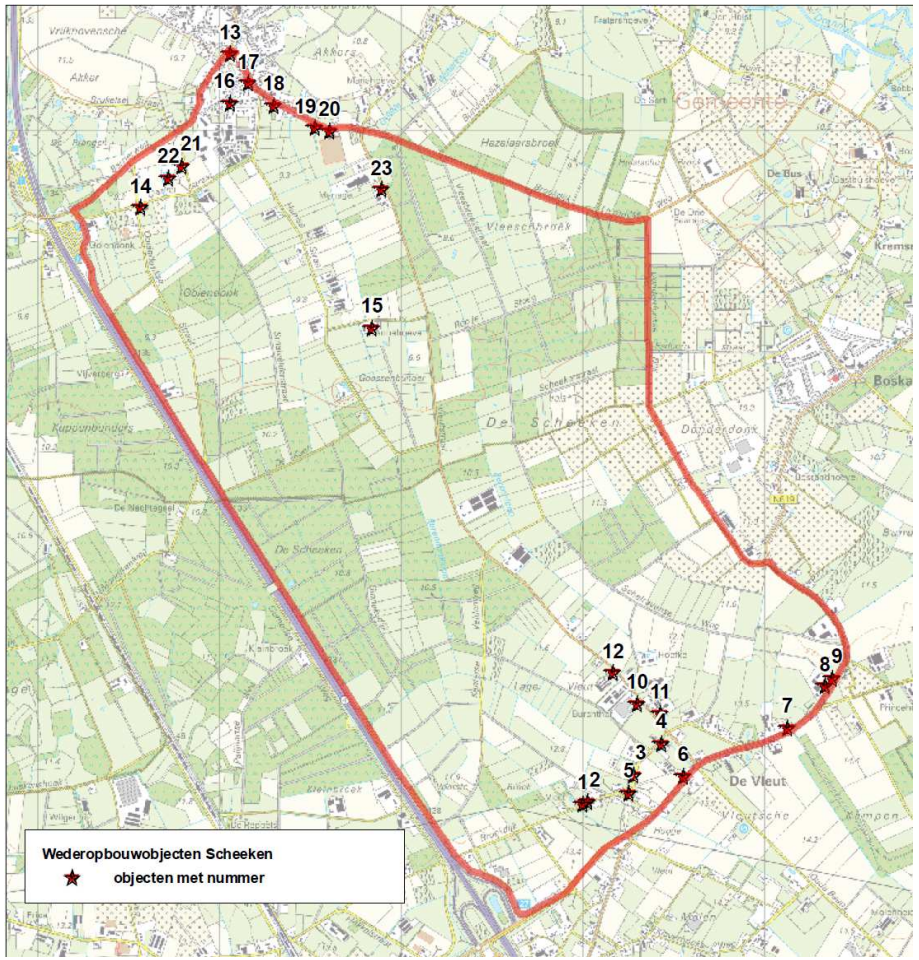

Figuur 5.1 Situering van de wederopbouwobjecten (de nummers op de kaart komen overeen met de nummers in de Catalogus; zie bijlage 2)

[7] Binnen deze verkenning bleek het niet mogelijk om het oorspronkelijke landschapsplan in archieven te achterhalen. Daarom kon niet achterhaald worden of de bouw c.q. het herstel van wederopbouwboerderijen in het gebied integraal onderdeel vormde van dat plan.

5.2 Historische bebouwing in De Scheeken

Vooroorlogse bebouwing

De vooroorlogse bebouwing in De Scheeken bestaat voornamelijk uit historische boerderijen van de in dit deel van Brabant kenmerkende typen: de kortgevel- en de langgevelboerderijen.

Kort geschetst heeft de traditionele boerderijbouw zich hier ontwikkeld vanuit het klassieke driebeukige hallehuis. De opzet en de indeling van dit oude boerderijtype wordt bepaald door de inwendige houtconstructie, portaalvormige gebinten, die de ruimte verdelen in een brede middenbeuk en smalle zijbeuken langs de lage zijgevels. De drie beuken zijn verenigd onder een hoge kap met afgeschuinde uiteinden (de wolfeinden) boven de korte gevels. De belangrijkste gevelopeningen van het woongedeelte (ingang en vensters) en die van het bedrijfsgedeelte (de deeldeuren) bevinden zich in de korte gevels, waaraan het type in Brabant ook wel de naam "kortgevelboerderij" dankt.

In de achttiende eeuw ontwikkelde zich vanuit dit bouwtype een variatie, waarbij aan één lange zijde de smalle en lage zijbeuk werd weggelaten, in aanvang het eerst bij het woongedeelte, later ook bij het stalgedeelte. De zijmuur werd als het ware naar binnen geplaatst, waardoor deze hoger kon worden en plaats bood aan grotere en hogere woonvensters. Wanneer dan ook de ingang wordt verplaatst naar de lange gevel ontstaat een andere oriëntatie van de boerderij, de zijgevel wordt hoofdgevel (of voorgevel), zeker als ook de belangrijkste ontsluitingen van het stalgedeelte naar deze gevel zijn verplaatst. De nadruk op de lange zijgevel als hoofdgevel is het belangrijkste kenmerk van de langgevelboerderij. Veel oude hallehuizen werden, vaak in verschillende fasen, tot langgevelboerderij veranderd, waarbij delen van de oude gebintconstructies uit de hallehuisopzet behouden bleven. Vanaf de achttiende eeuw werd het type ook als "nieuwbouw" gerealiseerd, vaak nog wel in combinatie met lagere zijbeuksruimten.

Thans is het in grote delen van Brabant het meest voorkomende type. Het was dan ook zeer succesvol: tot ver in de wederopbouwperiode was het voorbeeld en inspiratiebron voor de boerderijbouwers van toen.

In De Scheeken heeft bovengeschetste ontwikkeling zijn sporen nagelaten. Er staan nog enkele oude hallehuisboerderijen met een kortgevelopzet en verder vindt men er vele langgevelboerderijen, merendeels uit de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw. In een aantal gevallen betreft het een verbouwing van een oudere kortgevelboerderij. De meeste langgevelboerderijen zijn echter als nieuwbouw gerealiseerd, waarbij materiaalgebruik en detaillering vaak een indicatie geven over de ouderdom. Zo werd het vanaf het einde van de negentiende eeuw gebruikelijk om heel eenvoudige siermetselwerkdetails toe te voegen, bijvoorbeeld langs de bovenzijde van de gevels (onder de goot) en boven de gevelopeningen. De toepassing van de afgeschuinde dakschilden boven de korte gevels raakt begin twintigste eeuw uit de mode. In plaats daarvan werden hoge topgevels toegepast, in het woongedeelte vaak met een venster voor een hier gelegen slaapkamer. In deze periode raakt ook de gebroken kap ("mansardedak") in zwang, een relatief goedkope oplossing voor de vergroting van opslag- en woonruimte op de zolderverdieping. In De Scheeken zijn hier enkele voorbeelden van bewaard gebleven.

Vanaf circa 1930 komen sporadisch nieuwere of in ieder geval voor het gebied atypische boerderijvormen voor, zoals het boerenerf met kleine vrijstaande woning Dazingstraat 10 in Liempde (1930) en de fraaie St.Odulphushoeve aan de Sint-Oedenrodeseweg in Best (1937) die is opgezet als een koprompboerderij.

Voorbeelden van kortgevelboerderijen in De Scheeken	Kenmerken van de kortgevelboerderijen (hallehuizen)
Molenkampseweg 10, Best Hamsestraat 1, Liempde	- Rechthoekige opzet - Woon- en bedrijfsgedeelte achter elkaar - Lage zijgevels - Hoge kap, met wolfeinden boven de korte gevels - Hoofdingang en hoofdwoonvensters in de smalle voorgevel, secundaire kleine vensters in de zijgevels - Hoofdingang bedrijfsgedeelte (deeldeuren) in de smalle achtergevel - Traditioneel materiaalgebruik: gevels in handvormbaksteen, riet- of pannendekking, houten kozijnen en ramen met roedenverdeling Caat van de Sande – De Kroon voor de boerderij aan de Molenkampseweg, circa 1950 (coll. Heemkundekring 'Dye van Best, website thuisinbrabant.nl).

Voorbeelden van langgevelboerderijen in De Scheeken	Kenmerken van de langgevelboerderijen
Broekdijk 17, Best Hoge Vleutweg 4-6, Best Hoge Vleutweg 11, Best	- Rechthoekige opzet, soms met sprong tussen woon- en bedrijfsgedeelte - Woon- en bedrijfsgedeelte naast elkaar - Eén of twee hogere zijgevels - Kap soms met wolfeinden boven de korte gevels, soms hier eindigend op een topgevel (zadeldak) - Hoofdingang en belangrijkste woonvensters in de langgevel - Hoofdingang bedrijfsgedeelte in de langgevel, secundaire vensters en ingangen in de korte gevel - Traditioneel materiaalgebruik, bakstenen gevels (aanvankelijk handvormsteen, later machinale baksteen en rond 1900 en later met eenvoudige decoraties in baksteen of pleister; riet – of pannendekking of combinaties; houten kozijnen, deuren en ramen, vaak met roedenverdeling - In de vormgeving wordt soms met minimale middelen uitdrukking gegeven aan een eenvoudig geïnterpreteerde specifieke bouwstijl - In enkele gevallen betreft het tot het langgeveltype omgebouwde voormalige hallehuizen, herkenbaar aan restanten van de driebeukige opzet en gebintconstructies Vleutstraat 10, Best

Sint-Oedenrodeseweg 55, Best

Vleutstraat 8, Best, mogelijk verbouwde hallehuisboerderij met oorspronkelijk kortgevelopzet.

Barrierweg 23, Liempde

Looeind 12, Liempde

Sint-Oedenrodeseweg 63, Best. Betreft een verbouwde hallehuisboerderij van het kortgeveltype.

Voorbeelden van bijzondere boerderijvormen in de eerste helft van de twintigste eeuw in De Scheeken	Kenmerken van de nieuwe boerderijtypen in de twintigste eeuw
Eikendaal 1, Liempde Dazingstraat 11, Liempde Sint-Oedenrodeseweg 59 in Best	- Boerderijen met gebroken- of mansardedaken, vaak gecombineerd met de klassieke boerderijtypen (kort- of langgevelopzet) (Eikendaal 1, Liempde uit 1914, Looeind 19 in Liempde uit 1927, Looeind 11a in Liempde, uit 1932). - Erven met vrijstaande woning en schuren, of woningen met kleine stal onder één kap, vaak in de vorm van een mansardedak (Ooiendonksestraat 2 in Liempde uit 1930, Dazingstraat 11 in Liempde, uit 1930). - De St. Odulphushoeve aan de Sint-Oedenrodeseweg 59 in Best (1937) heeft een bijzondere hoofdvorm: een woonhuis met aan de achterzijde aangebouwd bedrijfsgedeelte, de zogenaamde kop-rompopzet, in de jaren dertig populair in de boerderijbouw. Typerend is de traditioneel-zakelijke vormgeving.

Boerderijen uit de wederopbouwperiode
In het landschapsplan van De Scheeken en de toelichting daarop wordt nauwelijks gewag gemaakt van in het kader van het plan nieuw te bouwen boerderijen in het gebied. Het is dan ook lastig conclusies te trekken over in welke hoedanigheid de wederopbouwboerderijen tot stand zijn gekomen en of er een duidelijke relatie is tussen de ligging van de nieuwe boerderijen en het ruilverkavelingsplan.
Evenmin is een duidelijke scheiding aan te brengen tussen in de wederopbouwperiode verwoeste boerderijen en nieuw toegevoegde (ruilverkavelings)boerderijen. De diversiteit aan typen en vormen en de relatief lange tijdspannen, waarin is gebouwd, suggereert in eerste instantie niet een sterk op de bebouwing gericht ontwerpplan, waarin uniformering en standaardisering in de boerderijbouw een rol hebben gespeeld, zoals elders in Nederlandse ruilverkavelingsgebieden vaak aan de orde is.

De meeste in de jaren 50 gerealiseerde boerderijen zijn nieuwe stichtingen. Tenminste van één boerderij is, uitgaande van het huidige quickscanonderzoek, met zekerheid bekend dat er sprake is van herbouw na oorlogsschade. De boerderij Hoge Vleutweg 8 kreeg in 1947 een nieuw voorhuis, met behoud van het oude bedrijfsgedeelte. Vleutstraat 9 dateert grotendeels uit 1960, maar heeft oudere bouwrestanten. Sint-Oedenrodeseweg 65-67 is vermoedelijk in 1957 vernieuwd met gebruikmaking van bouwdelen uit de jaren 30. Hier is dus sprake van reeds bestaande erven.
In ieder geval nieuwe stichtingen zijn Sint-Oedenrodeseweg 61-61a en 63b, Vleutstraat 3 en 6, Goossen Bunder 1-1a, Smalvelderstraat 4-6 en Vleutstraat 14-16. Met uitzondering van Goossen Bunder 1-1a zijn deze boerderijen in de randen van De Scheeken gerealiseerd of nabij reeds bestaande bebouwingsclusters of lintbebouwing.
In totaal zijn elf boerderijen uit de periode, waarin de ruilverkaveling is uitgevoerd, in de quickscan getraceerd. Twee boerderijen dateren uit het midden van de jaren zestig. De andere geïnventariseerde panden betreffen woningen. Of er meer boerderijen uit de wederopbouwperiode zijn geweest is vooralsnog niet duidelijk.

De boerderijtypen in deze periode
In de quickscan is geen bouwdossieronderzoek uitgevoerd. Waarnemingen zijn gedaan vanaf de openbare weg en via historisch kaartmateriaal en bagviewer. Informatie over opdrachtgevers en ontwerpers is vooralsnog dus niet voorhanden.

In de vroeg naoorlogse periode werd in De Scheeken nog strikt vastgehouden aan de traditionele streekeigen bouw van de vooroorlogse jaren, althans in de typologie en de vormgeving. Aanvankelijk hield men vast aan het type van de langgevelboerderij. Dit was ook het beleid van het Bureau Wederopbouw Boerderijen, waarin het streekeigen bouwen hoog in het vaandel stond. Dit bureau was een overheidsinstelling, die vanaf juli 1940, dus kort na de eerste oorlogsverwoestingen, verantwoordelijk was voor de wederopbouw van verwoeste of zwaar beschadigde boerderijen.
In de vormgeving bepalen traditionele elementen en materialen het beeld, enerzijds gestoeld op de vooroorlogse traditie, anderzijds met meer algemeen “traditioneel-Hollandse” vormaspecten onder invloed van de Delftse School, te zien in de toepassing van tuitgevels met schoorstenen op de top, vensters met stolpramen en luiken, door de daklijst gestoken dakkapellen en hijsluiken, houten strokendeuren met bovenlichten met een van het oude snijraam afgeleide roedenverdeling en historiserende metselverbanden.
In de constructiewijze, het materiaalgebruik en vooral de bedrijfsvoering doen moderne elementen hun intrede. Zo hebben de stallen stenen plafonds en een efficiënte indeling en inrichting. Er worden aparte stallen opgericht voor verschillende soorten vee. De woningen zijn voorzien van moderne keukens, slaapkamers en badkamers.
De naoorlogse langgevelboerderijen staan meestal dicht bij de openbare weg, met een siertuin en kleine weide aan de voorzijde (Sint-Oedenrodeseweg 61-61a, Vleutstraat 6, Vleutstraat 14-16).

In de loop van de jaren ‘50 komen ook andere boerderijtypen in zwang. Een opvallende verandering is dat wonen en werken steeds verder gescheiden raken, het woonhuis komt los te staan van het bedrijfsgedeelte (Vleutstraat 3). Aanvankelijk waren de woningen nog met een verbindingslid gekoppeld aan het bedrijfsgedeelte, later verviel ook dat verbindingslid. De vormgeving is aanvankelijk nog traditioneel, in de jaren 60 wordt dit langzaam losgelaten. De woningen onderscheiden zich niet meer van de burgerwoonhuizen.
In de loop van de jaren 60 en in de jaren 70 is in de boerderijbouw een bungalowachtig woningtype populair, vaak éénlaags met kap en gemetseld in gele baksteen (Hoge Vleutweg 7). De bijgebouwen zijn groot en pragmatisch en staan op het achterste deel van het erf.

Vanaf de jaren '70

De schaalvergroting in de agrarische sector vanaf de jaren zeventig brengt grootschalige complexen, bestaande uit meerdere uitgestrekte ligboxstalgebouwen met flauw hellende zadeldaken, die om ruime, volledig verharde en bedrijfsmatig ingerichte erven vragen. De stallen staan meestal geclusterd op het achterste deel van het erf, de woning van de stalhouder vooraan op het erf, met rondom een ruime siertuin.

Uit de tweede helft van de jaren zeventig dateren twee opmerkelijke voorbeelden van boerderijbouw, waarbij wonen en werken weer onder één kap verenigd zijn, zoals dat bij de oude lang- en kortgevelboerderijen het geval was. Het gaat om de boerderijen Goossen Bunder 3 en Hamsestraat 9, die bestaan uit grote stalgebouwen met zadeldaken, waarin in het voorste gedeelte een woning is opgenomen. Een nog jongere fase in de boerderijbouw is te zien aan de Vleutstraat (nrs. 30, 40), waar zich enkele grote veehouderijen bevinden. De erven zijn industrieel ingericht met grote clusters bedrijfsgebouwen en op het voorste deel van het erf grote woongebouwen voor dubbele gezins- of groepsgewijze bewoning door loonwerkers.

De veranderende functie van het platteland na 1970 is ook afleesbaar aan de grote manege De Rekken Donken aan de Vleutstraat 10 in Liempde (1972) en de inrichting van een bedrijventerrein aan de zuidwestrand van Liempde in het voormalige agrarische gebied.

Voorbeelden van de langgevelboerderijen uit de wederopbouwperiode in De Scheeken.	Kenmerken van de langgevelboerderijen uit de wederopbouwperiode
Sint-Oedenrodeseweg 61, Best Sint-Oedenrodeseweg 65-67, Best Vleutstraat 14-16, Liempde	- Traditionele hoofdvorm, geënt op de Brabantse langgevelboerderij - Vormgeving gestoeld op het traditionalisme van de Delftse school - Wonen en werken onder één kap, maar gescheiden door een stevige brandmuur - Kap soms met wolfeinden boven de korte gevels, soms hier eindigend op een topgevel (zadeldak) - Hoofdingang en belangrijkste woonvensters in de langgevel - Hoofdingang bedrijfsgedeelte in de langgevel, secundaire vensters en ingangen in de korte gevel - Traditioneel materiaalgebruik, bakstenen gevels in machinale baksteen, soms met eenvoudige decoratieve details; pannendekking, houten kozijnen, deuren en ramen, met roedenverdeling - In het woongedeelte “moderne” elementen als een woonkamer, een kook- en een spoelkeuken, toilet, slaapkamers - Stenen plafonds in het bedrijfsgedeelte - Betonnen stalvensters in het bedrijfsgedeelte - In het bedrijfsgedeelte een moderne grupstal, automatische drinkbakken, geïsoleerde gierkelder

Voorbeelden van de latere boerderijtypen uit de wederopbouwperiode in De Scheeken.	Kenmerken van de latere boerderijtypen uit de wederopbouwperiode
Vleutstraat 3, Best Sint-Oedenrodeseweg 63b, Best Hoge Vleutweg 7, Best	- Woonhuis en bedrijfsgedeelte losgekoppeld, met of zonder tussenlid - Woonhuis krijgt karakter van een burgerwoning - Mengvorm van traditionele en functionele stijlaccenten - Maar traditionele hoofdvorm (met kap) en materiaalgebruik (bakstenen gevels, houten kozijnen, pannendekking) blijft in zwang - Grote vrijstaande schuren op achterste gedeelte erf - Functiescheiding, ook binnen bedrijfsopzet

Woonhuizen uit de wederopbouwperiode
Voor de Tweede Wereldoorlog stonden er vooral boerderijen in De Scheeken. "Burgerwoningen" waren er amper te vinden. Dat veranderde in de wederopbouwperiode, toen her en der kleine woonhuizen werden gebouwd, die geen onderdeel vormen van een boerenerf. De meeste zijn geconcentreerd in de zuidelijke dorpsrand van Liempde, die binnen het onderzoeksgebied valt. Formeel behoren deze woningen tot de naoorlogse dorpsuitbreiding van Liempde. Het is niet bekend of er een directe relatie is met het landinrichtings- en ruilverkavelingsproject De Scheeken. Indirect is die band er wel als uitvloeisel van de wederopbouw van deze regio. De toenemende welvaart en de bevolkingsgroei zorgden voor uitbreiding van de dorpen. Ook de veranderende bedrijfsvoering op de boerderijen en modernisering van de familiebanden leidden tot nieuwe woningbouw in de dorpen, bijvoorbeeld voor de huisvesting van agrarisch personeel en de pensioengerechtigde oudelui, die niet langer op het oude erf bleven wonen.
De naoorlogse woningen in het gebied zijn bescheiden van omvang en in traditionele stijl gebouwd, met bakstenen gevels en pannendaken. De woningen staan vrij op vrij grote percelen, waarop zich ook bijgebouwen als schuurtjes, een garage of een kleine stal kunnen bevinden.

Overige bebouwing uit de wederopbouwperiode
Een bijzonder gebouw in De Scheeken is de kleine bidkapel, die in 1950 in de buurtschap De Vleut werd gebouwd. De bouw was een dankbetoon van de bewoners van De Vleut aan Maria, omdat zij hen veilig door de moeilijke oorlogsjaren had geloodst. De in traditionele stijl gebouwde kapel ligt zeer beeldbepalend op het driehoekige terrein op het snijpunt van de Broekstraat en de Molenkampstraat, in het "hart" van de buurtschap.
Een tweede herdenkings- en bidlocatie bevindt zich vlakbij Liempde, aan de Roderweg. Dit object is echter recentelijk volledig vernieuwd.

Erven en erfinrichting
In zijn algemeenheid liggen de jongere erven (met de negentiende-eeuwse en jongere langgevelboerderijen en de naoorlogse boerderijen) dicht aan de openbare wegen. De boerderijen liggen voor aan op het erf, vaak evenwijdig, soms haaks op de openbare weg. De oudste erven liggen wat meer excentrisch, soms aan schuin afstekende zijpaden, relicten van de oude wegenstructuur in het gebied, of schuin op de hoofdwegenstructuur (Hoefkestraat 2, Molenkampseweg 10, Vleutstraat 8 en 10 in Best.
Van de oudere erfbebouwing (stallen, schuren, bakhuizen) is slechts sporadisch iets behouden gebleven (Sint-Oedenrodeseweg 63 en Vleutstraat 8 Best, Looeind 1 en Barrierweg 23 in Liempde), de historische erfinrichting en beplanting is vrijwel overal verdwenen of nog maar met moeite herkenbaar.

Door de modernisering van het agrarische bedrijf en de functieverandering van boerderij naar woning zijn historische bestratingen en beplantingen uit beeld verdwenen. Moestuinen en weitjes zijn veranderd in gazons of siertuinen, op de erven verrezen moderne schuren, garages, tuinhuizen en andere bijgebouwen. Bij veel boerderijen wordt de herinnering aan de vroegere erfinrichting opgeroepen door allerlei "historiserende" toevoegingen, die in slechts enkele gevallen zullen terug grijpen op een oorspronkelijke situatie. Voorbeelden zijn de buxushagen, beukenhagen- en poortjes, romantische hekken en leilinden en andere leibomen en geknotte bomen.

Vooral bij de in de wederopbouwperiode gerealiseerde of vernieuwde (woning)erven zijn nog wel elementen van de oorspronkelijke inrichting en groene aankleding behouden gebleven, zoals in essentie de eenvoudige gazontuinen met hagen, heesterborders en/of coniferengroepen bij Broekdijk 13, Vleutweg 7, Vleutweg 8, Sint-Oedenrodeseweg 51, Vleutstraat 3, Vleutstraat 6 (met siertuin en weide), Barrierweg 13, Looeind 9, Roderweg 14, Roderweg 26, Roderweg 34.

Voorbeelden van “burger” woonhuisbouw in De Scheeken	Kenmerken van de vroeg naoorlogse woonhuizen in De Scheeken
Broekdijk 13, Best Sint-Oedenrodeseweg 51, Best Looeind 9, Liempde	- Vrijstaand op vrij grote percelen - Voorgevel gericht op de straat - Bescheiden grootte (type grote arbeiderswoning of kleine middenstandswoning) - Traditionele vormgeving, sterk beïnvloed door de Delftse School - Eén, maar meestal twee bouwlagen met traditionele kap (zadeldak) met pannendekking en vaak hoekschoorstenen; deze bekronen de zijtopgevels, die als tuitgevel zijn uitgevoerd - Bakstenen gevels, soms met eenvoudige siermetselwerkaccenten bovenaan de gevels of rond de deurpartijen - Hoofdingang geaccentueerd door omlijsting van baksteen, beton of hout, vaak met boven de deur een bovenlicht met decoratieve invulling - Houten kozijnen, ramen en deuren; ramen vaak met roedenramen en soms met luiken - Woonkamervensters herkenbaar aan de grotere maat dan de andere vensters - Siertuin of erf met siertuinelementen rondom, vaak met haagjes en heesters

Roderweg 26, Liempde Smalvelderstraat 2, Liempde	

5.3 Historische bouwkunde, monumenten en waardering

Bebouwingskarakteristiek: historische bebouwing en ensembles

In deze quickscan is onderscheid gemaakt tussen de vooroorlogse bebouwing en de gebouwen (objecten, complexen en ensembles) die in de periode na de Tweede Wereldoorlog zijn gerealiseerd, deels in kader van het ruilverkavelingsproject.
De historische bebouwing kent een behoorlijke verspreiding in het onderzoeksgebied. Toch zijn er enkele ensembles of clusters te onderscheiden, die representatief zijn voor specifieke ontwikkelingsfasen van De Scheeken:

1. Min of meer samenhangende clusters agrarische bebouwing uit de periode voor de Tweede Wereldoorlog zijn te vinden in het kerngebied van buurtschap De Vleut (als ensemble ook opgenomen in de Cultuurhistorische Waardenkaart van de provincie Noord-Brabant) en in de zuidelijke dorpsrand van Liempde.
2. Langs de Sint-Oedenrodeseweg ontwikkelde zich in de loop van de twintigste eeuw, tussen enkele oudere erven, een losse lintbebouwing met enkele agrarische bedrijven en enkele woningen. Een deel van deze bebouwing dateert uit de vroeg naoorlogse periode.
3. De losse lintbebouwing langs het middendeel van de Vleutsestraat dateert uit de vroeg naoorlogse periode en later, met sporadisch enkele oudere erven.
4. In de zuidelijke dorpsrand van Liempde is ook sprake van een ensemble vroeg naoorlogse woonhuizen, die hier binnen de oude agrarische structuur werden gerealiseerd als uitbreiding van het dorp. Een deel van het onderzoeksgebied valt binnen het ensemble stedenbouw op de cultuurhistorische waardenkaart van de provincie Noord-Brabant.
5. Grootschalige samenhangende ensembles van (agrarische) bebouwing uit de wederopbouwperiode zijn in het gebied niet aanwezig. De nieuwe (of vernieuwde) erven zijn over het algemeen redelijk verspreid over het gebied, waardoor een gelaagde mix bestaat van oude en nieuwe erven met dito bebouwing. Dit beeld sluit aan bij de zorgvuldige en terughoudende omvorming van het landschap in het ruilverkavelingsplan, waarin ook oude wegenpatronen en inrichtingselementen zijn ingepast of subtiel veranderd.

Beschermde monumenten

In het gebied bevindt zich een aantal beschermde objecten: rijksmonumenten (rm), gemeentelijke monumenten (gm) en beeldbepalende objecten (bb) en beeldondersteunende objecten (bo). Het gaat om de volgende items:

- Barrierweg 23, Liempde (gm)
- Barrierweg 33, Liempde (bb)
- Dazingstraat 11, Liempde (bb)
- Eikendaal 1, Liempde (bb)
- Eikendaal 6, Liempde (gm)
- Roderweg 22, Liempde (rm)
- Looeind 1, Liempde (gm)
- Looeind 11a, Liempde (bb)
- Looeind 12, Liempde (gm)
- Looeind 17-19, Liempde (gm)
- Molenkampseweg 1 / Hoge Vleutweg 1, Best (gm)
- Molenkampseweg 10, Best (rm)
- Ooiendonksestraat 2, Liempde (bb)
- Sint-Oedenrodeseweg 55, Best (gm)
- Vleutstraat zn, Liempde, boogbrug (bo).

Waardering

Met behulp van ruimtelijke en cultuurhistorische criteria zijn de bouwkundige objecten uit de vroeg-naoorlogse wederopbouwperiode gesignaleerd en snel gewaardeerd, waarmee een eerste indicatie van de aanwezige cultuurhistorische waarden is verkregen.
De waardering is uitgevoerd aan de hand van vijf ruimtelijke en cultuurhistorische waarderingscriteria (architectuurhistorische waarde, cultuurhistorische waarde, ensemblewaarde, gaafheid, authenticiteit en zeldzaamheidswaarde). Het gaat hierbij niet alleen om cultuurhistorische en architectuurhistorische criteria, maar ook om contextuele en historisch-ruimtelijke criteria, die de objecten, complexen en complexonderdelen duiden als onderdeel van een specifieke (lokale) ruimtelijke ontwikkeling - in dit geval de verwezenlijking van het ruilverkavelings- en landinrichtingsplan in de jaren vijftig van de vorige eeuw.
De geïnventariseerde objecten zijn in een eenvoudige, met foto's geïllustreerde catalogus opgenomen, aangevuld met enkele data en een korte toelichting, alsmede de waardering (bijlage 2). In de bijlage is ook een verantwoording opgenomen voor de waarderingsmethodiek.
In een separate database (Excel-bestand) is een compleet overzicht van de historische bebouwing van De Scheeken opgenomen, aangevuld met enige data en vermelding van de eventuele monumentenstatus.

5.4 Wederopbouwpanden buiten het onderzoeksgebied

Direct rondom het onderzoeksgebied zijn enkele objecten gesignaleerd die in het kader van het ruilverkavelings- en herinrichtingsplan wellicht interessant zijn voor nader onderzoek. Het betreft boerderijen uit de vroeg naoorlogse periode:

- Barrierweg 49 in Liempde (1949). Gave langgevelboerderij.
- Hezelaarseweg 40 in Liempde (1957). Woonhuis in Delftse Schooltrant.
- Roderweg, woningen onevenzijde, in de trant van de Delftse School.
- Donderdonksedijk 6, Sint-Oedenrode (1959), boerderij met vrijstaand woonhuis in traditionele stijl.
- Liempdseweg 51, Sint-Oedenrode (circa 1950). Kop-rompboerderij.

5.5 Aanbevelingen

Verder onderzoek

- De quickscan heeft een globaal verkennend karakter, gebaseerd op waarnemingen in het gebied, bestudering van historische kaarten en baginformatie, bedoeld om in beeld te brengen welke gebouwen in De Scheeken uit de wederopbouwperiode stammen. Verdiepend bouwdossieronderzoek zal meer informatie opleveren over opdrachtgevers, de originele bouwplannen, de functies, de ontwerpers en mogelijk ook de erfinrichting.
- Doordat het binnen deze verkenning niet mogelijk bleek om het oorspronkelijke landschapsplan in de archieven te achterhalen, kon niet worden vastgesteld of de bouw c.q. het herstel van wederopbouwboerderijen in het gebied integraal onderdeel vormde van dat landschapsplan, en of er bijvoorbeeld standaardontwerpen voor gebouwen en erven waren.

Instandhouding

Voor objecten met een hoge cultuurhistorische waarde kan worden overwogen deze te beschermen als gemeentelijk monument.
Voor objecten met een positieve cultuurhistorische waarde kan worden overwogen deze via een planologische bescherming in stand te houden, middels opname in de bestemmingsplannen en via heldere regels in de welstandsnota's.
Enkele suggesties zijn:

- Aanduiding 'karakteristiek' met omgevingsvergunning voor het slopen van bouwwerken.
- Opnemen van een object in de bestemmingsomschrijving, waarbij, ter plaatse van de aanduiding 'karakteristiek', de instandhouding van de karakteristieke hoofdvorm van gebouwen wordt nagestreefd;
- Omgevingsvergunning voor het slopen: een vergunningplicht instellen. Dat betekent, dat voor het slopen van bouwwerken, ter plaatse van de aanduiding 'karakteristiek' een omgevingsvergunning vereist is.
- De omgevingsvergunning kan slechts worden verleend, indien:
  - geen onevenredige afbreuk wordt gedaan aan de karakteristieke hoofdvorm van de bebouwing;
  - de karakteristieke hoofdvorm niet langer aanwezig is en niet zonder ingrijpende wijzigingen aan het gebouw kan worden hersteld;
  - de karakteristieke hoofdvorm in redelijkheid niet te handhaven is;
  - het delen van een gebouw of bijgebouwen betreft, die op zichzelf niet als karakteristiek vallen aan te merken, en door sloop daarvan geen onevenredige aantasting van de karakteristieke hoofdvorm plaatsvindt.

De objecten met een attentiewaarde hebben vooral waarde als ondersteuning van de gebiedskarakteristiek en als onderdeel van belangrijke cultuurhistorische ensembles. Bij verbouwing is vooral behoud van de hoofdvorm, de schaal en de ruimtelijke betekenis binnen het historische ensemble het uitgangspunt. Ook hiervoor wordt aanbevolen welstandscriteria op maat te formuleren.

Nieuwe bebouwing

Bij nieuwe bouwactiviteiten in De Scheeken is het een goed streven om de historische bebouwingskarakteristiek van de aanwezige gebouwen als inspiratiebron te gebruiken. Echter, hierbij hoeven niet de historische bouwstijlen of historische detailleringen leidend te zijn, maar meer de algemene kenmerken van de kleinschalige (agrarische) bebouwing in het gebied:

- De kleine, op het landschap aangepaste schaal, de kleine korrel;
- De gemeenschappelijke kenmerken van de hoofdvolumes: één bouwlaag met kap;
- Sobere, rustige detaillering;
- Traditioneel en/of robuust materiaalgebruik; kleurgebruik afstemmen op de omgeving;
- Bijgebouwen ondergeschikt aan hoofdgebouwen, zowel wat betreft locatie als wat betreft de vormgeving;
- Streef er naar om grote (agrarische/bedrijfs)gebouwen op te laten gaan in landschap door camouflerend materiaal- en kleurgebruik of slimme ruimtelijke (groen)aanpassingen op het erf.

6 Agenda voor de toekomst

6.1 Wederopbouwgebied De Scheeken op de agenda

De Scheeken is een wederopbouwgebied met belangrijke historische, landschappelijke en cultuurhistorische waarden. In de bewonersbijeenkomst bleek dat die waarden over het algemeen (h)erkend werden door bewoners, maatschappelijke organisaties, beleidsmakers en bestuur (zie kaders op volgende pagina). Het benutten en versterken van die landschappelijke en cultuurhistorische waarden – ondermeer in uitvoeringsprojecten - kan bijdragen aan het behoud van het karakter van het gebied, en aan de recreatieve profilering en de economische vitaliteit daarvan.

- De Scheeken was een van de eerste ruilverkavelingen met een landschapsplan. Dat plan heeft model gestaan voor de (verplichte) landschapsplannen in de Ruilverkavelingswet van 1954. In het landschapsplan zijn de (cultuur)landschappelijke waarden van het vooroorlogse landschap herkend en in essentie behouden. Daardoor is ook dat oudere landschap nog (gedeeltelijk) 'leesbaar';
- De hoofdstructuur van het oorspronkelijke landschapsplan is nog goed herkenbaar. Verdichting van de aanwezige ijle bebouwing heeft alleen aan de randen plaatsgevonden. Hier en daar staan boerderijen en woningen uit de wederopbouwperiode, vooral in de Vleut en nabij Liempde. Dat maakt dat ook het wederopbouwlandschap herkenbaar en leesbaar is;
- Ook na de ruilverkaveling hebben zich in het gebied ontwikkelingen voorgedaan die in het landschap 'leesbaar' zijn.
- De huidige bebouwing en het huidige landschap vormen zodoende een staalkaart van de ontwikkelingen van de afgelopen honderd jaar. De beleefbaarheid van die historische gelaagdheid maakt het landschap extra interessant.
- De historische gelaagdheid – en de zichtbaarheid en beleefbaarheid daarvan – is een belangrijke kwaliteit van het gebied. Bij erfgoedprojecten in de Scheeken is het belangrijk geen eenzijdige focus op wederopbouwperiode te leggen, maar juist die brede historische gelaagdheid te (h)erkennen en te benutten.
- Er zijn in de Scheeken mensen die de ruilverkaveling hebben meegemaakt. In de vorming van het huidige landschap van De Scheeken zijn de jaren '50 en '60 van groot belang geweest. Tijdens de bewonersbijeenkomst bleek die – half vergeten – geschiedenis nog springlevend. Het aanboren daarvan kan een belangrijke bron zijn om bewoners actief te betrekken. Daarnaast kan het de Scheeken als gebied op de kaart zetten, zodat het als venster op een bijzonder tijdperk beleefbaar wordt binnen Het Groene Woud. Dat kan het recreatieve potentieel van het gebied versterken.
- De komende tijd staat De Scheeken voor enkele grotere ruimtelijke opgaven, zoals natuurontwikkeling en vernatting in het centrale middendeel van het gebied en herstructurering van (de recreatieve poort in) De Vleut. Daarnaast spelen in het gebied opgaven rond mogelijk verdere uitbreiding van de boomteelt, uitbreiding van de bebouwing en uitbreiding van recreatieve voorzieningen. De cultuurhistorische en landschappelijke waarden van het (wederopbouw)gebied kunnen een inspiratiebron zijn voor die ontwikkelingen en/of kunnen daarbij worden behouden en versterkt.

In dit hoofdstuk doen we voorstellen voor de manier waarop 'Wederopbouwgebied De Scheeken' als identiteitsdrager benut en versterkt kan worden, via samenwerking met en enthousiasmeren van bewoners en maatschappelijke organisaties (§6.2), beleid (§6.3), lopende inrichtingsprojecten (§6.4), vervolgonderzoek (§6.5) en uitvoeringsprojecten (§6.6).

Grotere landschappelijke contrasten

Het historische landschap van De Scheeken kent een gezoneerde opbouw:
- kampontginningen en bebouwing op de hoger gelegen noord- en zuidrand van het gebied;
- meer besloten kerngebied met overwegend perceelsgewijs opgebouwde bosgebieden, afgewisseld met open graslanden;
- kleinschalige, verkamerde graslanden en akkers in het intermediaire gebied, afgewisseld met percelen met bomen en bospercelen, en omzoomd door hagen en kavelbeplanting.

Door het kleinschalige, verkamerde karakter van het gehele gebied, waren de overgangen tussen de verschillende deelgebieden relatief geleidelijk.

Die historische zonering is nog steeds duidelijk herkenbaar. De afgelopen decennia zijn de (landschappelijke) contrasten tussen die zones versterkt en scherper geworden:
- Op de hoger gelegen noord- en zuidrand van het gebied (bij De Vleut en Liempde) heeft verdichting van de bebouwing plaatsgevonden, met bouwblokvergroting, grootschaliger (bedrijfs)bebouwing en nieuwbouw;
- In het kerngebied heeft natuurontwikkeling plaatsgevonden en is gekozen voor natuurlijk begrazingsbeheer, waardoor laanbeplanting en de karakteristieke scherpe begrenzing tussen graslanden en bospercelen is vervaagd; deze ontwikkeling zal met name de komende jaren zichtbaar worden;
- In het intermediaire gebied zijn percelen met bomen, bospercelen en kavelbeplanting in de afgelopen decennia op veel plekken verdwenen. Het landschap is daardoor op veel plekken grootschaliger en opener geworden.

Deze ontwikkeling zet naar verwachting verder door.

Kader kwaliteiten (ondermeer op basis van bewonersbijeenkomst)

A. Schilderachtig coulisselandschap

- Gevarieerd coulisselandschap door contrasten tussen open en besloten, en tussen landbouw, bos en natuur; ook landbouw zorgt voor goed onderhouden landschap;
- Overwegend kleinschalige percelen; smalle sloten, lijnvormige beplantingspatronen, bomenlanen met doorzichten;
- Aan zuidrand: grootschaliger landschap, doorsneden met hoge populierenlanen.

B. Beleefbaar en leesbaar landschap: historische gelaagdheid

- Ruilverkaveling heeft voortgebouwd op het karakter van het vooroorlogse landschap. Daardoor is ook dat oude landschap nog 'leesbaar';
- Huidige bebouwing en landschap zijn staalkaart van de afgelopen honderd jaar;
- Beleefbaarheid van de historische gelaagdheid maakt het landschap interessant.

C. Rijke natuur

- Groen gebied met natuurlijke uitstraling, maar met cultuurlijke oorsprong. Hier en daar is cultuurhistorie nog zichtbaar (rabatten, wallen). Bijzondere flora op wallen.
- Rijk gebied voor flora en fauna, zowel in de natuurgebieden als op sommige landbouwpercelen (pinksterbloem, sleutelbloem);
- Rijk vogelgebied; door kalkrijk kwelwater een slakkenparadijs.

D. Historisch populierenlandschap

- De Scheeken is ook nu nog een populierenlandschap bij uitstek.
- De populier is een belangrijk deel van de economische gebruiksgeschiedenis (klompen, luciferhout), ook in de wederopbouw (proefvelden populierenteelt).

E. Historische kernen en gebouwen

- De oude kern van De Vleut, met de kapel en fraaie vooroorlogse boerderijen.
- De oude kern van Liempde;

F. Fraaie wegen en (zand)paden

- Verschillende wegen zijn vanwege ouderdom, laanbeplanting, lange lijnen en licht bochtige structuur bijzonder fraai (Vleustraat, deel van Hamsestraat);
- Mooie wandel- en fietsroutes
- Onverharde wegen

G. Rust en ruimte

- Rust en ruimte in grote delen van het gebied
- Extensief landgebruik en afwezigheid van bebouwing, met uitzondering van de randen / de oude kampontginningen

Kader bedreigingen (ondermeer op basis van bewonersbijeenkomst)

A. Schaalvergroting en intensivering landbouw

- Schaalvergroting en intensivering in de landbouw tast biodiversiteit op landbouwgrond aan. Sleutelbloem en pinksterbloem verdwijnen;
- Landschapselementen en populierenlanen staan onder druk of zijn door schaalvergroting en kostenreductie verdwenen;
- Opkomst boom- en maïsteelt kan landschappelijke kwaliteit aantasten.

B. Natuurontwikkeling

- Natuurontwikkeling kan historische landschap aantasten (bospercelen vervallen, bomenrijen worden niet onderhouden)
- Loslopend vee vertrapt wallen en slootkanten, waardoor bijzondere flora verdwijnt
- Agrarisch beheerde hooilanden verdwijnen uit landschapsbeeld.

C. Grootschalige recreatieve (en verkeers)ontwikkeling

- Zorgen over de plannen voor recreatieve ontwikkeling De Vleut. Veroorzaakt mogelijk overlast en overbelasting van het gebied; past niet bij de schaal;
- Kenmerkende rust verdwijnt;
- Toename verkeersdrukte tast veiligheid langzaam verkeer aan;
- A2 verstoort rust.

D. Grootschalige bebouwing

- Bedrijventerrein Liempde
- Niet passende bebouwing, zoals intensieve veehouderij en kantoorgebouwen
- Soms: verrommelde erven en niet passende erfafscheiding

E. Vernatting

- Beperking recreatieve toegankelijkheid door vernatting
- Door vernatting sterven populieren af

6.2 Samenwerking

De geschiedenis en kwaliteiten van Wederopbouwgebied De Scheeken zijn nog relatief weinig bekend, zowel bij de bewoners zelf als bij het brede publiek. Tegelijkertijd zijn er in de Scheeken nog veel mensen die de ruilverkaveling hebben meegemaakt. In de vorming van het huidige landschap van De Scheeken zijn de jaren '50 en '60 van groot belang geweest. Tijdens de bewonersbijeenkomst bleek die – half vergeten – geschiedenis nog springlevend. Ook was er grote betrokkenheid bij de kwaliteiten en ontwikkelingen in het gebied, zowel bij bewoners, maatschappelijke organisaties, bestuurders als beleidsmakers (zie tekstkader). Bewoners (van met name Best Oost) drukten daarnaast hun zorgen uit over (grootschalige) recreatieve ontwikkelingen in hun gebied, en het feit dat zij zich daarbij weinig betrokken voelden.
Tegen deze achtergrond adviseren we om bij de verdere invulling van beleid en uitvoeringsprojecten rondom het wederopbouwgebied en rondom (lopende) uitvoeringsprojecten actief samen te werken met bewoners en maatschappelijke organisaties, en uitvoeringsprojecten mede te richten op het in beeld brengen en beleefbaar maken van de unieke geschiedenis en het bijzondere karakter van 'hun' gebied (zie verder ook de voorstellen voor de uitvoeringsprojecten).

6.3 Beleid

Wederopbouwgebied De Scheeken is niet als een eigen gebied met een eigen identiteit opgenomen in provinciaal of gemeentelijke beleid (zoals structuurvisie, bestemmingsplan, welstandsbeleid, landschapsontwikkelingsplan of andere ontwikkelingsgericht beleid, zoals het uitvoeringsprogramma voor de Landschappen van Allure). Er is in die zin geen gebiedsgericht en samenhangend beleid voor het behoud en de versterking van Wederopbouwgebied de Scheeken als eenheid. Wel is er beleid om (afzonderlijke) waarden in het gebied te behouden en te versterken. Over het algemeen gaat het daarbij om (historische) waarden van vóór de ruilverkaveling. In zijn algemeenheid adviseren we om wederopbouwgebied De Scheeken als cultuurhistorische eenheid en identiteitsdrager in het beleid op te nemen.

Landschap

Belangrijke ecologische, landschappelijke en cultuurhistorische waarden zijn op de provinciale en gemeentelijke cultuurhistorische waardenkaarten vastgelegd, zoals kleinschalig cultuurlandschappen, historische lijnelementen (wegen ouder dan 1900), historische groenstructuren, historische bossen en historische stedenbouw (De Vleut en de zuidrand van Liempde). Deze gaan over het algemeen terug tot de periode van vóór de ruilverkaveling. Doordat de ruilverkaveling zorgvuldig met de oude (groen)structuren is omgegaan, zijn er in het gebied nog redelijk veel cultuurhistorische en landschappelijke waarden aanwezig.
Belangrijke toevoegingen of wijzigingen uit de wederopbouwperiode zijn op deze cultuurhistorische kaarten niet aangegeven. Zo is het aangepaste tracé van de Vleutweg ten noorden van Goossenbunder niet aangewezen als historisch lijnelement. Overwogen kan worden om de nog bestaande en goed zichtbare hoofdstructuur van ruilverkaveling De Scheeken (wegen en laanbeplantingen) ook op te nemen op de cultuurhistorische kaart (en zo een plek te geven in het bestemmingsplan).
In zijn algemeenheid adviseren we de gemeenten vanuit dit cultuurhistorische en landschappelijke perspectief om gezamenlijk keuzes en afspraken te maken over ruimtelijke zonering, eventuele regulering en zonering van intensieve vormen van landbouw (met name boomteelt en agrarische bebouwing) en over het beperken van verdere bebouwing in met name het centrale middendeel van gebied. We adviseren die keuzes vast te leggen in het ruimtelijk beleid. Gemeenten zijn hier zelf voor verantwoordelijk. In hoofdstuk 4.5 zijn adviezen opgenomen om de cultuurhistorische en landschappelijke kwaliteiten van het gebied te behouden en te versterken.
Voor wat betreft het beschermen en handhaven van beplanting en laanbomen moet gezocht worden naar slimme instrumenten. Het gaat er met name om dat eventueel gerooide bomen (zoals populieren, die geregeld geoogst worden), weer teruggeplant worden; hiervoor bestaan al instrumenten. Het is daarvoor wel van belang dat bestaande bomenrijen goed in kaart zijn gebracht. Dat kan eventueel in een geactualiseerd landschapsplan; niet overal is het wenselijk populier (terug) te planten, omdat de wortels van populier wegen beschadigt. Het oorspronkelijke beplantingsplan (met deels zomereik) biedt hiervoor de ruimte.
Bij herinrichtingsplannen (zoals de Vleut) kan worden overwogen om als gemeente een strook grond tussen de weg en een landbouwperceel aan te kopen en daarop bomen te planten: zo wordt de weg niet beschadigd, heeft de ondernemer geen last van de bomen en wordt het historische landschap (visueel) blijvend versterkt.

Monumenten

De gemeenten Best en Boxtel hebben op dit moment geen gebouwen in de Scheeken uit de wederopbouwperiode aangewezen als gemeentelijk monument. De gemeente St. Oedenrode werkt wel actief aan erfgoedbeleid voor wederopbouwboerderijen (maar binnen de gebiedsbegrenzing zijn er in de gemeente St.-Oedenrode geen gebouwen).
In hoofdstuk 5 hebben we gesteld dat voor wederopbouwobjecten met een hoge cultuurhistorische waarde overwogen kan worden deze te beschermen als gemeentelijk monument. Voor objecten met een positieve cultuurhistorische

waarde kan worden overwogen deze via een planologische bescherming in stand te houden, middels opname in de bestemmingsplannen en via heldere regels in de welstandsnota's.
Bij nieuwe bouwactiviteiten in De Scheeken is het een goed streven om de historische bebouwingskarakteristiek van de aanwezige gebouwen als inspiratiebron te gebruiken, overigens zonder dat de historische bouwstijlen of historische detailleringen leidend hoeven te zijn (zie verder hoofdstuk 5).

Landschappen van Allure
Het belangrijkste beleidskader voor uitvoeringsprojecten in De Scheeken is Landschappen van Allure. Het Groene Woud is een van de drie provinciale Landschappen van Allure. Een van de kernprojecten daarvan is het Kloppend Hart, dat bestaat uit 14 deelprojecten. De geografische kern daarvan ligt tussen Boxtel, Liempde, Sint-Oedenrode Best, en Oirschot – waarvan De Scheeken (en de Mortelen) als het ware het hart vormen. Er zijn verschillende deelprojecten die een directe relatie met De Scheeken hebben, zoals de ontwikkeling van Groene Poort De Vleut (zie onder), Natuurexperience Lennisheuvel (ontwikkeling NS-wandelroute Boxtel-Best, ondermeer via De Scheeken), Liempde toegangspoort tot het hart van Het Groene Woud (ontwikkeling bezoekerscentrum, versterking van het 'cultuurhistorische super-ensemble' in en rondom Liempde, versterking van de verbindingen naar het buitengebied en versterking van de ruimtelijke kwaliteit) en Groene Win-Win allianties (ontwikkeling van samenwerkingsverbanden op het gebied van natuur en landschap).
De specifieke kwaliteiten en bijzondere geschiedenis van wederopbouwgebied De Scheeken – en de (recreatieve) ontwikkelingskansen die dat met zich meebrengt – zijn in de voorstellen voor het Kloppend Hart niet opgenomen.
We adviseren om wederopbouwgebied De Scheeken als potentiële 'identiteitsdrager' op te nemen in (de uitwerking van de uitvoeringsprojecten van) het Kloppend Hart. Bij de uitwerking van de projectideeën (zie separate notitie) is het verstandig om zo veel mogelijk aan te haken bij al lopende projectideeën voor het Kloppend Hart.

De Scheeken als proefgebied voor vernieuwing

De Scheeken staat te boek als een relatief kleinschalig landbouwgebied, zonder traditie van vernieuwing. In 1952 haalde Liempde de landelijke pers door een studie waaruit bleek dat de Liempdse landbouw achterliep – wat mede een argument was om te werken aan herverkaveling. Toch kan De Scheeken ook gezien worden als gebied waar geregeld gewerkt is aan landbouwvernieuwing:
- In de 19e eeuw nam de teelt van populier een hoge vlucht, waarbij ook nieuwe rassen werden geïntroduceerd;
- Eind 19^{e} eeuw is in Liempde geëxperimenteerd met moderne weidebevloeiing;
- De Goosenbunder is machinaal ontgonnen en vormt een grootschalig perceel in een kleinschalig landschap; het is lange tijd geëxploiteerd door de rijkslandbouwleraar voor Oost-Brabant;
- Begin 20e eeuw was er een proefboerderij in De Vleut. Deze is later naar Bergeijk verplaatst;
- De ruilverkaveling van De Scheeken was de eerste waarvoor een landschapsplan is opgesteld;
- In de jaren '50 zijn proefvelden aangelegd voor de (moderne) teelt van populier;
- Vanaf 1948 vonden er op landgoed Velder, even buiten de Scheeken, jaarlijks landelijke werktuigdagen plaats.

Deze - haast onderhuidse – traditie van vernieuwing kan een inspiratiebron zijn voor nieuwe ontwikkelingen in het gebied.

6.4 Lopende inrichtingsprojecten

In De Scheeken vinden twee belangrijke inrichtingsprojecten plaats:
a. (Her)ontwikkeling van De Vleut als recreatieve poort van Het Groene Woud;
b. Natuurontwikkeling en vernatting Natte Natuurparel De Scheeken.
Deze ontwikkelingen bieden aanknopingspunten voor projecten waarin ook het wederopbouwerfgoed een rol kan spelen ('behoud door ontwikkeling').

a. Herontwikkeling van De Vleut
Voor het westelijk deel van De Vleut – en het omringende buitengebied – worden momenteel plannen ontwikkeld voor herontwikkeling. Opgaven betreffen ondermeer de herontwikkeling en uitbreiding van Best Zoo en in samenhang daarmee de ontwikkeling van de recreatieve poort tot Het Groene Woud (voor bezoekers vanuit ondermeer Eindhoven). Daaraan gerelateerd gaat het ook om landschappelijke versterking, recreatieve infrastructuur en om het oplossen van verkeers- en parkeerproblemen. De planvorming is deels in handen van een consortium van bedrijven. De gemeente Best heeft enkele grondposities in het gebied, begeleidt het proces en stelt kaders. Bedoeling is om het bestemmingsplan na de planvorming te wijzigen (postzegelplan). De bewoners in het gebied hebben

(ook tijdens onze bewonersavond) hun zorgen uitgesproken over de planvorming. Zij vinden de planvorming voor de Vleut ondoorzichtig en hebben de indruk dat initiatieven onvoldoende op elkaar zijn afgestemd. De inwoners voelen zich weinig betrokken. Tijdens de bewonersbijeenkomst kwamen met name de volgende zorgpunten aan bod:

- Grootschalige toeristische ontwikkeling (van de recreatieve poort) past niet bij de schaal van het landschap en leidt tot overbelasting;
- (Zorgen over toenemende) verkeersdrukte. De veiligheid voor fietsverkeer staat onder druk. Met name de Vleutstraat is druk en onveilig; er zijn nu geen fietspaden (naar Liempde);
- De Scheeken zelf is beperkt toegankelijk voor wandelaars en fietsers.

Advies

We adviseren om voor het gebied een nieuw inrichtingsplan te maken, inclusief een 'landschapsplan'. Samenwerking met bewoners, grondeigenaren en de ontwikkelende partijen is daarin van groot belang. Er zijn geluiden dat agrariërs in het gebied interesse hebben in kavelruil. Dit zou bij kunnen dragen aan een integrale herinrichting van het gebied. Daarbij is het wel van belang om de kwaliteiten van het historische landschap te waarborgen (kavelruil kan leiden tot schaalvergroting en het verlies van bomenrijen die nu nog op eigendomsgrenzen staan).

Het historische landschapsplan uit de periode van de ruilverkaveling kan hiervoor een inspiratiebron zijn. Sinds de ruilverkaveling zijn juist in dit gebied veel perceelsgrensbeplantingen, percelen met bomen en bospercelen verdwenen, waardoor het huidige landschap veel opener en grootschaliger is geworden (alleen de hoofdstructuur van bomenrijen langs paden en wegen is behouden gebleven; ook rond 1930 bestond dit deel van De Scheeken uit relatief veel bospercelen en kleinschalige hooilanden omgeven door bomenrijen of hagen). Herstel van deze meer besloten landschappelijke structuur kan helpen om de visuele effecten van toenemend autoverkeer en toeristisch gebruik te verminderen. Het zo ontstane landschap is voor toeristen aantrekkelijk. In het ontwerp voor Natte Natuurparel De Scheeken (2008) is dit deelgebied aangewezen als zoekgebied voor (vrijwillige) groenblauwe dooradering (stimuleringsregeling voor aanleg en onderhoud van kleine landschapselementen en slootkantbeheer).

b. Natuurontwikkeling en vernatting Natte Natuurparel De Scheeken

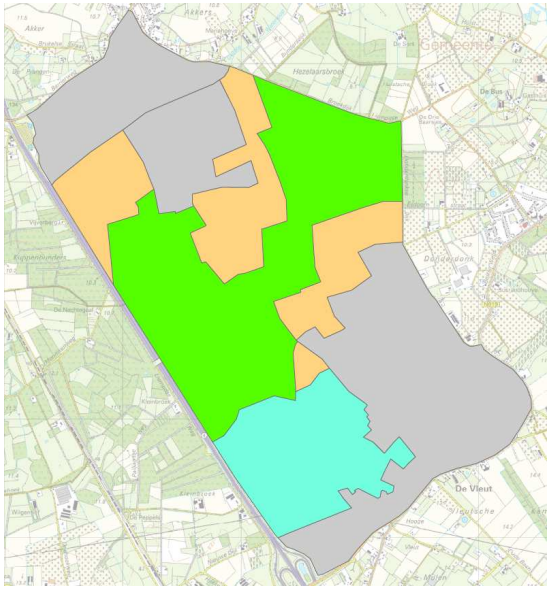

In 2008 is het voorlopige ontwerp voor Natte Natuurparel De Scheeken vastgesteld (Waterschap Dommel 2008). Het gaat hierbij zowel om de aankoop en inrichting van nieuwe natuurgronden als om inrichtingsmaatregelen gericht op het verhogen van de grondwaterstand. Inmiddels is gestart met de uitvoering. Het ontwerp voor de Scheeken gaat uit van het ontwikkelen van twee landschapstypen:

- In *de natuurlijke begrazingskern* (groen op het kaartje) krijgt de natuur de mogelijkheid zich vrij te ontwikkelen. Beheer vindt plaats door begrazing met grote grazers (en later ook edelhert). De huidige kavelgrenzen vervagen. Er ontstaat een landschap met geleidelijke overgangen van graslanden naar bossen. Laan- en kavelbeplantingen worden niet actief beheerd, waardoor ze deels verdwijnen. De laanbeplanting langs de hoofdaders (de Vleutstraat en de Broekdijk) wordt wél gehandhaafd.
- In de *cultuurlijke schil* (bruingeel op het kaartje) wordt de kenmerkende verkaveling gehandhaafd en waar mogelijk versterkt. De geleidelijke overgang van bos naar grasland (die volgens de natuurdoeltypenkaart gerealiseerd zou moeten worden) wordt daarom niet overal overgenomen. De karakteristieke laanbeplanting blijft behouden. Dit geldt met name voor de dubbele kavelbeplantingen die vanuit het voorpoortrecht zijn ontstaan. Verder wordt de verkaveling geaccentueerd door het aanleggen van nieuwe houtwallen en nieuwe greppels (op de uitvoeringskaart zijn met name greppels ingetekend, en dan met name in de Goossenbunders). Deze greppels worden begeleid door rietachtige vegetaties. Voor de landschappelijke inpassing van enkele grootschalige boerderijen wordt de aanleg van nieuwe beplanting voorgesteld.

Advies

- Bekijk in de natuurlijke begrazingskern of het mogelijk is om op enkele (strategische) plekken de karakteristieke laanbeplanting te behouden en/of 'harde overgangen' tussen open gebied en bosrand te handhaven. Dat kan bijvoorbeeld langs open te houden (zand)paden of op bestaande perceelsgrenzen / rasters (zodat maar beperkte maatregelen nodig zijn); zie verder ook de adviezen in hoofdstuk 4, waarin ondermeer geadviseerd wordt om – waar mogelijk – bospercelen perceelsgewijs te kappen.
- De Goossenbunder is sinds de middeleeuwen een onverkaveld, open en grotendeels omwald (weide)gebied, dat ook na de ontginning in 1900 en de ruilverkaveling van de jaren '50 als open eenheid bewaard is gebleven. Streef in dit gebied geen optische percelering na, zoals nu wordt voorgesteld (met rietkragen);
- Maak in de cultuurlijke schil en in het zoekgebied groenblauwe dooradering (blauw op de kaart) werk van agrarisch en/of particulier natuur- en landschapsbeheer, niet alleen via hooilandbeheer en/of begrazing, maar ook in de vorm van de aanplant en/of het beheer van landschapselementen (houtwallen en hagen) en door het handhaven van de scherpe overgangen tussen lanen/bospercelen en agrarische gronden. In de huidige plannen is de aanleg en het beheer van landschapselementen beperkt ingevuld. Aanknopingspunten zijn de projecten Groene Win-Win Allianties (Landschappen van Allure) en het BOG-project (EHS-aankoop en ontwikkeling van 80 hectare tussen Mortelen en Dommeldal). Mogelijk biedt ook het project Ondernemende EHS van de ZLTO aanknopingspunten.

Tot slot is het uiteraard van groot belang – zoals ook al eerder gesteld – om bij de planvorming en afweging niet alleen naar de cultuurhistorische waarden uit de wederopbouwperiode te kijken, maar ook naar oudere waarden en structuren, inclusief de oude boskernen. Ook blijft afstemming met bijzondere ecologische waarden van groot belang. Zie voor meer algemene landschappelijke en cultuurhistorische adviezen §4.5.

6.5 Vervolgonderzoek

Dit onderzoek had een globaal en verkennend karakter. Dat betekent dat niet alle vragen tot in detail beantwoord zijn. Voor de uitvoering van projecten kan (voorafgaand) verdiepend onderzoek nodig zijn. Specifiek adviseren wij om in een eventueel vervolgtraject aandacht te besteden aan de volgende aspecten.

In relatie tot de Wederopbouw

- De quickscan voor bouwhistorie heeft een globaal verkennend karakter, gebaseerd op waarnemingen in het gebied, bestudering van historische kaarten en baginformatie, bedoeld om in beeld te brengen welke gebouwen in De Scheeken uit de wederopbouwperiode stammen. Verdiepend bouwdossieronderzoek zal meer informatie opleveren over opdrachtgevers, de originele bouwplannen, de functies, de ontwerpers en mogelijk ook de erfinrichting.
- Doordat het binnen deze verkenning niet mogelijk bleek om het oorspronkelijke landschapsplan in de archieven te achterhalen, kon niet worden vastgesteld of de bouw c.q. het herstel van wederopbouwboerderijen in het gebied integraal onderdeel vormde van dat landschapsplan, en of er bijvoorbeeld standaardontwerpen voor gebouwen en erven waren. Hier is nader archiefonderzoek gewenst.
- De Wederopbouwperiode betreft recente geschiedenis. Er wonen in het gebied mensen die de ruilverkaveling actief hebben meegemaakt. Het verdient aanbeveling de kennis die hierover aanwezig is te ontsluiten; dit biedt ook aanknopingspunten voor aanvullende kennis over het uitgevoerde inrichtingsplan, de bouwhistorie van de boerderijen en de recent-historische erfinrichting.

In breder perspectief

In het landschap en het erfgoed van de Scheeken is ook de oudere geschiedenis van voor de wederopbouwperiode op veel plekken nog goed leesbaar. In deze verkenning is die oudere historie incidenteel en indicatief in beeld gebracht. Bij concrete uitvoeringsprojecten verdient het aanbeveling om deze oudere geschiedenis ook structureel in kaart te brengen, zodat daarmee rekening gehouden kan worden. In de oudere bospercelen van de Scheeken zijn bijvoorbeeld nog oude bosrestanten en cultuurhistorisch waardevolle structuren aanwezig, zoals rabatten, perceelsindelingen, wegen en wallen.

6.6 Uitvoeringsprojecten

Uit de bewonersbijeenkomst en de klankbordgroep is een lijst met mogelijke uitvoeringsprojecten samengesteld. Twee hiervan zijn in separate projectvoorstellen verder uitgewerkt. Klankbordgroep, RCE, opdrachtgever en gemeenten waren helder over de meest kansrijke projecten:

1. ***Ontsluiting Wederopbouwgeschiedenis: oral history, verhalen, symbolen***. De geschiedenis en kwaliteiten van Wederopbouwgebied De Scheeken zijn nog relatief weinig bekend, zowel bij de bewoners zelf als bij het brede publiek. Onbekend maakt onbemind. In dit project wordt de recente geschiedenis samen

met heemkundekringen, bewoners en andere betrokkenen ontsloten en toegankelijk gemaakt. Dit helpt om het draagvlak voor het behoud van het gebied en de trots op het gebied te vergroten, kan bijdragen aan het op de kaart zetten van het gebied, het formuleren van vervolgprojecten en de ontwikkeling van recreatieve routes etc.

2. ***Revitalisering populierenlandschap***. Populierenteelt was tot in de jaren ’50 een belangrijke economische motor in de Scheeken. Eind jaren ’50 werden verschillende proefvelden voor de populierenteelt aangelegd. Ondermeer d populierenwerkgroep en Natuurwerkgroep Liempde werken al geruime tijd aan de versterking van dit landschap, ook in de Scheeken. In dit project wordt hierop voortgebouwd, waarbij een link wordt gelegd met regionale biomassaproductie (en het RCE-thema ‘energielandschappen’).
3. ***Versterking en beheer cultuurhistorisch landschap en erven***. In §6.4 hebben we voorgesteld het cultuurhistorische landschap te versterken via lopende inrichtingsprojecten (De Vleut en Natuurontwikkeling Natte Natuurparel / BOG Mortelen / Scheeken). Daarvoor zal te zijner tijd ook beheer nodig zijn. Aanvullend kan op perceelsniveau (van particulieren) ook worden gewerkt aan de versterking van het landschap, door de inrichting van streekeigen erven / erfbeplanting en/of perceelsrandbeplanting. Het idee is dat dit een vervolgproject kan van project 1, waarin bewoners worden betrokken.

Daarnaast worden de mogelijkheden bekeken om de (restanten van de) historische ***vloeiweiden***, in het noorden van het gebied, als inspiratiebron te gebruiken voor natuurontwikkeling, verdrogingsbestrijding en/of waterberging / waterzuivering.

Bijlagen

Bronnen

Beelen, G.A. 2002. *Liempdse contreien in naam door de eeuwen heen*. Stichting Kèk Liemt, Liempde.

Blom, A. (red.) 2013. *Atlas van de wederopbouw Nederland 1940-1965. Ontwerpen aan stad en land*. Nai010 Uitgevers, Rotterdam.

Coenen, J. 2004. *Baanderheren, boeren & burgers. Een overzicht van de geschiedenis van Boxtel, Liempde en Gemonde*. Aeneas Boxtel 2004

Heemkundige Kring De Oude Vrijheid. 2012. *Wederopbouwboerderijen in Sint-Oedenrode*. In: Heemschild, jaargang 46, nummer 1, lente 2012, Sint-Oedenrode,

Houtum, G. van zj. *Kadastrale Legger Liempde en de oorspronkelijk aanwijzende tafel van 1832*.

Kolman, Chr., B. Olde Meierink & R. Stenvert. 1997. *Monumenten in Nederland. Noord-Brabant*. Zwolle/Zeist 1997.

Kuijper, F. *Landschappen van na de oorlog. Saaie landschappen worden interessant door het verhaal*. In: Landwerk, jaargang 14, nr. 1

Leenders, K.A.H.W. 1997. *Cultuurhistorisch overzicht van het deelgebied Liempde-Nijnsel van de ruilverkaveling Sint-Oedenrode*. Den Haag.

Ministerie van OC&W. 2011. *Kiezen voor Karakter. Visie Erfgoed en Ruimte*. Ministerie van OC&W. Den Haag.

Poelmans, W., J. van der Straaten & K. Veling (red.) 2013. *Leembossen in Het Groene Woud. Schatkamer van biodiversiteit*. Pictures Publishers, Woudrichem.

Provincie Noord-Brabant. 2000. *Kookboek cultuurhistorie. De cultuurhistorische waardenkaart Noord-Brabant*. Uitgave Provincie Noord-Brabant, Utrecht/Den Bosch, augustus 2000.

Stichting Historisch Boerderij Onderzoek (SHBO). 1999. *Jaarboek 1999*, met daarin diverse belangwekkende artikelen over de landbouw en boerderijbouw van de Noord-Brabantse Kempen. Uitgave SHBO Arnhem, 1999

Timmers, J., J. Toebast & M. Bimmel. 2012. *Historische boerderijen van Peelland tot Land van Cuijk. Handreikingen voor het behoud van het ruraal erfgoed*. Uitgave van de Stichting de Brabantse Boerderij, 2012.

Van Duinhoven, G. 2013. *Ruilverkavelingsgebied Maas en Waal-West*. In Landwerk, jaargang 13, nr. 6.

Visser, R. de. 1997. *Een halve eeuw landschapsbouw. Het landschap van de landinrichting*. Uitgeverij Blauwdruk, in samenwerking met DLG en IKC Natuurbeheer. Wageningen.

Waterschap De Dommel. 2008. *Natte Natuurparel De Scheeken. Toelichting op het voorlopig ontwerp*. 14 januari 2008, Boxtel.

Wiel, P. van der. 1999. *Het boerenleven in Liempde in de twintigste eeuw. Een onderzoek naar het functioneren van de Boerenbond en zijn vertakkingen in een Brabantse plattelandsgemeente, 1899-1997*. Stichting Kèk Liemt, Liempde.

Websites

www.watwaswaar.nl
www. bagviewer.geodan.nl
www.thuisinbrabant.nl
www.boxtel.nl
www.gemeentebest.nl
www.monumenten.nl
www.brabant.nl

Bijlage 1 leden klankbordgroep

Het project is begeleid door onderstaande klankbordgroep.

Opdrachtgever: Stichting de Brabantse Boerderij
- Suzanne van der Meulen
- Elke de Rooij
- Ger van den Oetelaar (voorzitter)

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
- Judith Toebast
- Cees van Rooijen

Gemeenten
- Mark Timmermans(gemeente Best)
- Conny Domenie (gemeente Best)
- Henk Heling (gemeente Boxtel)
- Clemens Kerstholt (gemeente Sint-Oedenrode)

Brabants Landschap
- Gerard Traa

Agendaleden
- Frank van Bakel (gemeente Schijndel; agendalid)
- Har Kuipers (provincie Brabant)

Uitvoerders
- Hans Bleumink (Overland)
- CeesJan Frank (MAB)
- Jan Neefjes (Overland)

Onderdeel van het project was een ***bewonersbijeenkomst***, die georganiseerd werd op 12 juni 2014 in De Vleut. Hierbij waren in totaal circa 40 mensen aanwezig, waaronder de leden van de klankbordgroep, vertegenwoordigers van vrijwilligersorganisaties (zoals heemkundekringen en natuurwerkgroepen), lokale bewoners(organisaties) en leden van de ZLTO. Daarnaast waren vanuit Best burgemeester Anton van Aert en wethouder Marc van Schuppen aanwezig; namens de gemeente Boxtel was wethouder Peter van der Wiel aanwezig. De resultaten van de bewonersbijeenkomst zijn in dit rapport verwerkt.

Bijlage 2: Catalogus gebouwd erfgoed

Inleiding
In deze bijlage zijn de bouwkundige objecten uit de vroeg-naoorlogse wederopbouwperiode gesignaleerd en gewaardeerd, waarmee een eerste indicatie van de aanwezige cultuurhistorische waarden is verkregen. De geïnventariseerde objecten zijn in een eenvoudige, met foto's geïllustreerde catalogus opgenomen, aangevuld met enkele data en een korte toelichting, alsmede de waardering.
De waardering is uitgevoerd aan de hand van vijf ruimtelijke en cultuurhistorische waarderingscriteria (architectuurhistorische waarde, cultuurhistorische waarde, ensemblewaarde, gaafheid, authenticiteit en zeldzaamheidswaarde). Het gaat hierbij niet alleen om cultuurhistorische en architectuurhistorische criteria, maar ook om contextuele en historisch-ruimtelijke criteria, die de objecten, complexen en complexonderdelen duiden als onderdeel van een specifieke (lokale) ruimtelijke ontwikkeling - in dit geval de verwezenlijking van het ruilverkavelings- en landinrichtingsplan in de jaren vijftig van de vorige eeuw.
In een separate database (Excel-bestand) is een compleet overzicht van de historische bebouwing van De Scheeken opgenomen, aangevuld met enige data en vermelding van de eventuele monumentenstatus.

Waarderingssystematiek
Voor de waardering van de bouwkundige objecten uit de vroeg-naoorlogse wederopbouwperiode zijn de volgende criteria gebruikt:

1. Het belang van het object / complex / complexonderdeel als onderdeel / uiting van het oorspronkelijke vroegnaoorlogse ruilverkavelings/herinrichtingsplan van De Scheeken (en daarmee van de belangrijkste cultuurhistorische gebiedskarakteristiek);
2. Het belang van het object / complex / complexonderdeel vanwege de bijzondere betekenis voor het beeld van de omgeving, vanwege opmerkelijke ligging / zichtlijnen / landmark;
3. Het belang van het object / complex / complexonderdeel vanwege de herkenbaarheid van het oorspronkelijke architectonische en functionele concept;
4. Het belang van het object / complex / complexonderdeel wegens de authenticiteit / gaafheid van hoofdvorm, gevelindeling en/of detaillering;
5. Het belang van het object / complex / complexonderdeel vanwege de voor de wederopbouwperiode kenmerkende / bijzondere / zeldzame typologie, ontwerpstijl, vorm en/of materiaalgebruik.

Voor ieder criterium kan de volgende waardering worden gescoord:
++ = hoge waarde
+ = positieve waarde
0 = neutrale waarde
- = negatieve waarde

De optelsom van de scores leidt tot het formuleren van een eindwaardering:
- Hoge cultuurhistorische totaalwaarde (H): minimaal 3x ++ en 2x +;
- Positieve cultuurhistorische totaalwaarde (P): minimaal 3x + en 2x 0;
- Enige cultuurhistorische totaalwaarde (Attentiewaarde) (A): minimaal 4x 0 en 1x +;
- Geen / indifferente cultuurhistorische totaalwaarde (G): alles daaronder;

H: Hoge cultuurhistorische waarde
- Objecten en/of ensembles, met hoge architectuurhistorische waarden: d.w.z. met een relatief hoge ontwerpkwaliteit of representatief voor een bepaalde bouwstijl, stroming, bouwperiode of typologie. Tevens kan er sprake zijn van bijzondere stedenbouwkundig-historische of landschappelijke waarden, d.w.z. als onderdelen van bijzondere complexmatige ontwikkelingen of vanwege specifieke andere situationele aspecten (bijvoorbeeld markante hoeklocaties, focus- en oriëntatiepunten, landmarks)
- Deze waarde is dusdanig hoog, dat integraal behoud (en bescherming) van deze objecten te overwegen is.

P: Positieve cultuurhistorische waarde
- Objecten en/of ensembles met architectuurhistorische waarden: d.w.z. kenmerkend voor een bepaalde bouwstijl, stroming, bouwperiode of typologie. Tevens kan er sprake zijn van stedenbouwkundig-historische of landschappelijke waarden, d.w.z. als onderdelen van bijzondere complexmatige ontwikkelingen of vanwege specifieke situationele aspecten (bijvoorbeeld markante hoeklocaties, focus- en oriëntatiepunten, landmarks)
- Deze waarde is dusdanig hoog, dat behoud (en bescherming) van deze objecten te overwegen is.

A: Attentiewaarde

- Objecten en/of ensembles die voor de ontwikkelingsgeschiedenis van het gebied van (enig) historisch belang zijn, maar niet direct beschermenswaardig zijn. De objecten voegen zich in schaal, hoofdvormen en typologie min of meer binnen de historisch gegroeide situatie en dragen dus in beperkte mate bij aan de cultuurhistorische en ruimtelijke kwaliteit van het gebied.
- Behoud is mogelijk, maar niet noodzakelijk.

G: Geen / Indifferente cultuurhistorische waarde

- Objecten en/of ensembles, die niets of weinig aan de cultuurhistorische en ruimtelijke kwaliteit van het gebied toevoegen en ook geen wezenlijk onderdeel vormen van de ontwikkelingsgeschiedenis.
- Behoud is mogelijk, maar niet noodzakelijk.

Project De Scheeken	**Inventarisatieformulier Naoorlogs erfgoed, bebouwing, 2014**

Objectnummer	001
Adres	Broekdijk 11
Plaats	Best
Categorie	Wooncultuur
Bouwtype	Middenstandswoning
Bouwjaar	1958
Architect	

Bijzonderheden

Kleine bakstenen woning in traditionele stijl, met kenmerken van de Delftse School. Twee bouwlagen met pannengedekt zadeldak, met gemetselde schoorstenen boven de zijgevels. De oorspronkelijke bouwmassa is ingrijpend gewijzigd door de toevoeging van een aanbouw tegen zij- en voorgevel.
Vensters met houten ramen, deels met roedenverdeling.
Het pand is onderdeel van de lintbebouwing langs de Broekdijk. Het bevindt zich in een siertuin met oprit op korte afstand van de openbare weg en is hierop georiënteerd.

Waardering	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**W**
	+	+	+	-	0	A

Project De Scheeken	**Inventarisatieformulier Naoorlogs erfgoed, bebouwing, 2014**

Objectnummer	002
Adres	Broekdijk 13
Plaats	Best
Categorie	Wooncultuur
Bouwtype	Middenstandswoning
Bouwjaar	1958
Architect	

Bijzonderheden

Kleine bakstenen woning in traditionele stijl, met kenmerken van de Delftse School. Twee bouwlagen met pannengedekt zadeldak, met gemetselde schoorstenen boven de zijgevels. Centraal in de symmetrisch ingedeelde voorgevel een ingang met kunststenen omlijsting en houten voordeur met bovenlicht. Vensters met houten ramen, deels met roedenverdeling.
Het pand is onderdeel van de lintbebouwing langs de Broekdijk. Het bevindt zich in een grote siertuin met oprit op korte afstand van de openbare weg en is hierop georiënteerd.

Waardering	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**W**
	+	+	+	++	+	P

Project De Scheeken	**Inventarisatieformulier Naoorlogs erfgoed, bebouwing, 2014**

Objectnummer	003
Adres	Hoge Vleutweg 7
Plaats	Best
Categorie	Agrarisch
Bouwtype	Vrijstaand woonhuis met stallen
Bouwjaar	Circa 1965
Architect	

Bijzonderheden

Kleine bakstenen woning (bungalow), vrijstaand op het voorste deel van het erf, met daarachter enkele vrijstaande stallen en schuren. De bebouwing is uitgevoerd in een eenvoudige tradtioneel-monderne trant (shakehands), met bakstenen gevels en zadekdaken, bij het woonhuis gedekt met betonpannen. In de typologie van vrijstaande woning en achterliggende stallen (striktere functiescheiding) is het object een voorbeeld van de jongere ontwikkelingen in de boerderijbouw in het bied.
Het erf maakt deel uit van de open lintbebouwing langs de Hoge Vleutweg. Het bevindt zich op een eenvoudig ingericht erf op korte afstand van de openbare weg en is hierop georiënteerd.

Waardering	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**W**
	0	+	+	+	+	P

Project De Scheeken	**Inventarisatieformulier Naoorlogs erfgoed, bebouwing, 2014**

Objectnummer	004
Adres	Hoge Vleutweg 8
Plaats	Best
Categorie	Agrarisch
Bouwtype	Kortgevelboerderij
Bouwjaar	1947, oudere kern
Architect	

Bijzonderheden

De oorspronkelijke vroeg 20ste-eeuwse langgevelboerderij (evenwijdig gesitueerd aan de Hoge Vleutweg) is in 1947 aan de oostzijde uitgebreid met een nieuw woongedeelte, waarbij de oriëntatie van de woning een kwartsslag is gedraaid. Het oude woongedeelte was door oorlogsschade vernield. Hierdoor ontstond de kortgevelopzet. Het woongedeelte is een traditionalistische stijl uitgevoerd, met bakstenen gevels en een fors, pannengedekt zadeldak. De gevelopeningen hebben strekken, gemetselde lekdorpels, houten kozijnen en roedenramen met bovenlichten en luiken. De ingang in de oostgevel heeft een voor de bouwtijd typerende detaillering met strokendeur, kalf op consoles en bovenlicht met kruisvormige roedenverdeling. Het oudere bedrijfsgedeelte heeft een deels met riet gedekt zadeldak met wolfeind boven de westgevel. Op het grote erf enkele schuren en andere bijgebouwen uit de jaren 60 en 70.

Waardering	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**W**
	+	++	++	++	++	H

Project De Scheeken	**Inventarisatieformulier Naoorlogs erfgoed, bebouwing, 2014**

Objectnummer	005
Adres	Molenkampseweg 1 / Hoge Vleutweg 1
Plaats	Best
Categorie	Religie
Bouwtype	Bidkapel
Bouwjaar	1950
Architect	K. Olfers

Bijzonderheden

In 1950 is in samenwerking met de Katholieke Actie door de bewoners van de buurtschap De Vleut deze kleine Mariakapel gerealiseerd, als dank voor het feit dat zijn bij de hevige gevechten aan het einde van de Tweede Wereldoorlog gespaard waren gebleven. De kapel werd opgericht midden op de bomenrijke driehoekige ruimte op de aansluiting van de Molenkampseweg en de Broekdijk. Het gebouwtje is een toonbeeld van het vroegnaoorlogse traditionalisme en vormgegeven als een kleine middeleeuwse kapel, met bakstenen gevels, een pannengedekt schilddak en aan de voorzijde een tuitgevel met korfboogvormige entree, ijzeren hekwerk en muurankers. Voor het gebouwtje ligt een terras met buitenaltaar.

Waardering	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**W**
	0	++	++	++	++	H

Project De Scheeken	**Inventarisatieformulier Naoorlogs erfgoed, bebouwing, 2014**

Objectnummer	006
Adres	Sint-Oedenrodeseweg 51
Plaats	Best
Categorie	Wooncultuur
Bouwtype	Woning
Bouwjaar	1951
Architect	

Bijzonderheden

Kleine bakstenen woning in traditionele stijl, met kenmerken van de Delftse School. De woning heeft één bouwlaag en een met gesmoorde pannen gedekt zadeldak tussen met zware schoorstenen bekroonde topgevels. De gevels zijn gemetseld in een quasi handvormsteen in klezoorverband, met allerlei siermetselwerkaccenten boven de gevelopeningen en onder de zijdakgoten De topgevels hebben naar opzij uitkragende schouders. De ingang in de naar de straat gericht voorgevel heeft een natuurstenen omlijsting en een kozijn met houten strokendeur, kalf met consoles en een bovenlicht met glas-in-lood. De vensters hebben houten kozijnen en roedenramen. Tegen de rechter zijgevel staat een ondiepe erker van recente datum. Het pand is onderdeel van de open lintbebouwing langs de Sint-Oedenrodeseweg. Het bevindt zich in een kleine siertuin met oprit op korte afstand van de openbare weg en is hierop georiënteerd.

Waardering	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**W**
	+	+	++	++	++	H

Project De Scheeken	**Inventarisatieformulier Naoorlogs erfgoed, bebouwing, 2014**

Objectnummer	007
Adres	Sint-Oedenrodeseweg 61-61a
Plaats	Best
Categorie	Agrarisch
Bouwtype	Langgevelboerderij
Bouwjaar	1950
Architect	

Bijzonderheden

In hoofdvorm en gevelindelingen gaaf voorbeeld van een typische vroegnaoorlogse traditionele boerderij van het langgeveltype, die mogelijk volgens een min of meer gestandaardiseerd type is gerealiseerd. De thans geheel tot dubbele woning verbouwde boerderij heeft een rechthoekige plattegrond, één bouwlaag en een zadeldak met wolfeinden boven de korte gevels, gedekt met een soort betonpan. De gevels zijn gemetseld in baksteen in halfsteens verband, met eenvoudige siermetselwerkaccenten onder de goten en boven de gevelopeningen. De korte gevels hebben iets uitkragende gemetselde schouders. De gevelopeningen hebben houten kozijnen, ramen, deuren en luiken, waarvan de detaillering volledig is vernieuwd. Het voormalige bedrijfsgedeelte is rechts in de voorgevel herkenbaar aan de kleine getoogde stalvensters en de brede deeldeuropening, thans met een moderne pui. De boerderij staat op een direct aan de openbare weg grenzend erf.

Waardering	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**W**
	+	+	+	+	+	P

Project De Scheeken	**Inventarisatieformulier Naoorlogs erfgoed, bebouwing, 2014**

Objectnummer	008
Adres	Sint-Oedenrodeseweg 63b
Plaats	Best
Categorie	Agrarisch
Bouwtype	Vrijstaand woonhuis met stallen
Bouwjaar	1957
Architect	

Bijzonderheden

Vrijstaande bakstenen woning in traditionele stijl, met kenmerken van de Delftse School. Achter het huis staan grote stalgebouwen van recente datum. De woning heeft één bouwlaag en een met pannen gedekt zadeldak met eindschoorstenen boven de zijtopgevels. Bakstenen gevels met sobere siermetselwerkaccenten en houten kozijnen. Het oorspronkelijke concept is behoorlijk gewijzigd door een recente vergroting van het pand aan de rechterzijde.
Het pand is onderdeel van de open lintbebouwing langs de Sint-Oedenrodesweg. Het erf bevindt zich direct aan de openbare we, de woning is hierop georiënteerd.

Waardering	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**W**
	+	+	0	-	0	A

Project De Scheeken	**Inventarisatieformulier Naoorlogs erfgoed, bebouwing, 2014**

Objectnummer	009
Adres	Sint-Oedenrodeseweg 65-67
Plaats	Best
Categorie	Agrarisch
Bouwtype	Langgevelboerderij
Bouwjaar	1957
Architect	

Bijzonderheden

In hoofdvorm en gevelindelingen gaaf voorbeeld van een typische midden 20ste-eeuwse traditionele boerderij van het langgeveltype. Waarschijnlijk betreft het een vroegnaoorlogse verbouwing en uitbreiding van een boerderij uit de jaren 30, dit getuige de voor die tijd typerende detaillering van het woongedeelte.
De thans geheel tot dubbele woning verbouwde boerderij heeft een rechthoekige plattegrond, één bouwlaag en een zadeldak, gedekt met gesmoorde tuiles du Nord en voorzien van eenvoudige (deels nieuwe) houten dakkapellen.
De gevels zijn gemetseld in baksteen in Vlaams verband, met gemetselde strekken boven de gevelopeningen en bakstenen lekdorpels. Het oorspronkelijke woongedeelte links heeft nog originele houten kozijnen. Het bedrijfsgedeelte met stalvensters en deeldeur is bij de omvorming tot woonruimte gewijzigd. De boerderij staat op een direct aan de openbare weg grenzend erf.

Waardering	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**W**
	+	+	+	+	+	P

Project De Scheeken	**Inventarisatieformulier Naoorlogs erfgoed, bebouwing, 2014**

Objectnummer	010
Adres	Vleutstraat 3
Plaats	Best
Categorie	Agrarisch
Bouwtype	Vrijstaande woning met achterliggende schuren
Bouwjaar	1956
Architect	

Bijzonderheden

Boerderijcomplex “Burchthof”, bestaande uit een vrijstaande woning op het voorste deel van het erf, en hier achter een stalgebouw.
Kleine bakstenen woning in traditionele stijl, met kenmerken van de Delftse School. Twee bouwlagen met pannengedekt zadeldak, met gemetselde schoorstenen op de nok. De gevels zijn gemetseld in baksteen in halfsteens verband, met eenvoudige siermetsekwerkaccenten onder de gootlijst. De voorgevel heeft rechts een ingang met kunststenen omlijsting en voor de bouwtijd typerend gedetaileerde deur met bovenlicht. Overigens vensters met houten kozijjeen en ramen, deels met glas-in-lood. De woning is in het recente verleden aan de rechterzijde met een lage vleugel uitgebreid. Het stalgebouw is een bakstenen gebouw met fors pannendak, reeksen stalvensters met roedenramen en een dwarsdeelingang met dubbele houten deuren. Dit bouwdeel verkeert in overwegend gave staat. Op het achterste deel van het erf zijn in de jaren 70-80 nieuwe stalgebouwen bijgeplaatst.
De boerderij is onderdeel van de open lintbebouwing langs de Vleutstraat. Het erf ligt direct aan de openbare weg en de woning is hierop georiënteerd.

Waardering	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**W**
	++	++	++	+	++	H

Project De Scheeken	**Inventarisatieformulier Naoorlogs erfgoed, bebouwing, 2014**

Objectnummer	011
Adres	Vleutstraat 6
Plaats	Best
Categorie	Agrarisch
Bouwtype	Langgevelboerderij
Bouwjaar	Circa 1955, 1962
Architect	

Bijzonderheden

Langgevelboerderij, die zijn huidige vorm in twee bouwfasen lijkt te zijn tot stand gekomen, getuige de bouwnaad tussen woon- en bedrijfsgedeelte. Mogelijk is het bedrijfsgedeelte iets jonger dan het woongedeelte. Het geheel is vormgegeven in traditionele stijl en in opzet en uitvoering kenmerkend voor de vroegnaoorlogse traditionele boerderijbouw. De boerderij heeft in kettingverband gemetselde bakstenen gevels en een met rode muldenpannen gedekt, deels ongelijkzijdig, zadeldak. Het woongedeelte links heeft een ingang met nieuwe detaillering tussen brede vensters met glas-in-lood in de bovenlichten. In het bedrijfsgedeelte bevinden zich betonnen stalvensters en een lage staldeur. De brede deeldeur (een langs de gevel schuivende dubbele deur) bevindt zich in de linker kopgevel.
De boerderij is onderdeel van de open lintbebouwing langs de Vleutstraat. Het erf bevindt zich op korte afstand van de openbare weg en heeft aan de voorzijde een siertuin en een kleine weide.

Waardering	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**W**
	+	+	++	+	+	P

Project De Scheeken	**Inventarisatieformulier Naoorlogs erfgoed, bebouwing, 2014**

Objectnummer	012
Adres	Vleutstraat 9
Plaats	Best
Categorie	Agrarisch
Bouwtype	Langgevelboerderij
Bouwjaar	1960
Architect	

Bijzonderheden

Volledig tot woning verbouwde kleine langgevelboerderij in traditionele stijl, in de huidige vorm grotendeels tot stand gekomen in de vroegnaoorlogse periode, maar vermoedelijk met gebruikmaking van een oudere bouwsubtantie. Het pand heeft bakstenen gevels met gepleisterde plint en siermetselwerklijst onder de dakgoot, en een met gesmoorde pannen gedekt zadeldak Gevelindeling en venster- en deurdetails zijn volledig gemoderniseerd. Rechts in de voorgevel bevindt zich nog een brede bedrijfsingang.
De boerderij is onderdeel van de open lintbebouwing langs de Vleutstraat. Het erf bevindt zich op korte afstand van de openbare weg en heeft aan de voorzijde een ondiepe siertuin.

Waardering	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**W**
	+	+	0	-	0	A

Project De Scheeken	**Inventarisatieformulier Naoorlogs erfgoed, bebouwing, 2014**

Objectnummer	013
Adres	Barrierweg 13
Plaats	Liempde
Categorie	Wooncultuur
Bouwtype	Middenstandswoning
Bouwjaar	1960
Architect	

Bijzonderheden

In de dorpskom van Liempde gelegen kleine woning in traditionele stijl, met kenmerken van de Delftse School. Anderhalve bouwlaag met pannengedekt zadeldak, met gemetselde schoorstenen boven de zijgevels. De gevels zijn gemetseld in een wild kettingverband, met eenvoudige sierlijst onder de geprofileerde dakgoot aan de voorzijde. Vensters en ingangen met deels originele, deels volledig vernieuwde detaillering. Boven het woonkamervenster in de oostgevel bevindt zich een klein ijzeren krulornament. Aan de achterzijde (westzijde) bevindt zich een lage uitbouw met zadeldak en schoorsteen.
Het pand is onderdeel van de lintbebouwing langs de Barrierweg en de Roderweg en is markant gesitueerd op de hoek van beide straten in een siertuin.

Waardering	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**W**
	0	+	+	+	0	A

Project De Scheeken	**Inventarisatieformulier Naoorlogs erfgoed, bebouwing, 2014**

Objectnummer	014
Adres	Dazingstraat 3-5
Plaats	Liempde
Categorie	Agrarisch
Bouwtype	Langgevelboerderij
Bouwjaar	1965
Architect	

Bijzonderheden

Mogelijk als langgevelboerderij, in traditionele stijl gebouwd object uit de vroegnaoorlogse periode, maar naderhand vergroot en omgebouwd tot dubbele woning. Het meest rechter (westelijke) gedeelte is het oudst (circa 1965). Het pand heeft een langgerekte rechthoekige plattegrond, één bouwlaag, gele bakstenen gevels en een pannengedekt zadeldak met gemetselde eindschoorstenen. Het rechter gedeelte (nr. 5) heeft in de voorgevel nog een ingang met kunststenen omlijsting. Hierboven bevindt zich een door de dakvoet gestoken dakkapel met zadeldakje. Overings zijn de meeste vensters vernieuwd. Het linker gedeelte (nr.3) dateert waarschijnlijk uit de jaren 60 is is deels min of meer gespiegeld met nr. 5 opgezet. Het pand is markant, vrijwel direct aan de openbare weg gesitueerd aan de kruising van de Dazingstraat met de Ooiendonksestraat.

Waardering	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**W**
	+	+	0	-	0	A

Project De Scheeken	**Inventarisatieformulier Naoorlogs erfgoed, bebouwing, 2014**

Objectnummer	015
Adres	Goossen Bunder 1-1a
Plaats	Liempde
Categorie	Agrarisch
Bouwtype	Langgevelboerderij
Bouwjaar	Circa 1950
Architect	

Bijzonderheden

In hoofdvorm en redelijk gaaf voorbeeld van een typische vroegnaoorlogse traditionele boerderij van het langgeveltype. De thans geheel tot dubbele woning verbouwde boerderij heeft een rechthoekige plattegrond, één bouwlaag en een zadeldak met wolfeinden boven de korte gevels, gedekt met muldenpannen.
De gevels zijn gemetseld in baksteen in halfsteens verband en zijn deels vernieuwd. Merendeels vernieuwde gevelopeningen met houten kozijnen en ramen. De voormalige boerderij staat op een erf met siertuin, aan een enigszins achteraf gelegen landweg.

Waardering	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**W**
	+	0	0	0	+	A

Project De Scheeken	**Inventarisatieformulier Naoorlogs erfgoed, bebouwing, 2014**

Objectnummer	016
Adres	Looeind 9
Plaats	Liempde
Categorie	Wooncultuur
Bouwtype	Middenstandswoning
Bouwjaar	1959
Architect	

Bijzonderheden

Kleine bakstenen woning in traditionele stijl, met kenmerken van de Delftse School, gelegen in de bebouwde kom van Liempde, aan een oudere weg, die voorheen in het agrarisch gebied lag. De woning heeft één bouwlaag en een met rode pannen gedekt zadeldak tussen met schoorstenen bekroonde topgevels. De gevels zijn gemetseld in baksteen in een wild kettingverband, met markant siermetselwerkfries onder de dakgoot. Strekken boven de vensters. De ingang in de naar de straat gericht voorgevel heeft een vernieuwde voordeur met bovenlicht. Het brede huiskamervenster links hiervan heeft een brede betonnen omlijsting. De vensters hebben houten kozijnen en merendeels vernieuwde (roeden)ramen.
Het pand is onderdeel van de lintbebouwing van het Looeind, een straatje met een mix van voormalige boerderijen en uit de periode na 1945 daterende woonhuizen. Het bevindt zich in een kleine omhaagde siertuin op de hoek van Looeind en Essenstraat.

Waardering	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**W**
	0	+	+	+	+	P

Project De Scheeken	**Inventarisatieformulier Naoorlogs erfgoed, bebouwing, 2014**

Objectnummer	017
Adres	Roderweg 14
Plaats	Liempde
Categorie	Wooncultuur
Bouwtype	Middenstandswoning
Bouwjaar	Circa 1960
Architect	

Bijzonderheden

Kleine bakstenen woning in traditionele stijl, met kenmerken van de Delftse School, gelegen in de bebouwde kom van Liempde, aan een oudere weg, die voorheen in het agrarisch gebied lag. De woning heeft één bouwlaag en een met moderne pannen gedekt zadeldak. Het dakschild aan de voorzijde wordt doorbroken door en lage Vlaamse gevel met steekkapje. De gevels zijn gemetseld in baksteen in halfsteens verband, met eenvoudige architraaflijst aan de voorzijde. De ingang in de naar de straat gericht voorgevel heeft een vernieuwde voordeur met origineel bovenlicht, binnen een eveneens originele geprofileerde kunststenen omlijsting. De vensters hebben houten kozijnen en vernieuwde ramen.
Het pand is onderdeel van de lintbebouwing van de Roderweg, een oude uitvalsweg van Liempde met afwisselend woonhuisbebouwing en restanten van de vroegere agrarische bebouwing.

Waardering	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**W**
	0	+	+	0	0	A

Project De Scheeken	**Inventarisatieformulier Naoorlogs erfgoed, bebouwing, 2014**

Objectnummer	018
Adres	Roderweg 26
Plaats	Liempde
Categorie	Wooncultuur
Bouwtype	Woning
Bouwjaar	1960
Architect	

Bijzonderheden

Kleine bakstenen woning in traditionele stijl, met kenmerken van de Delftse School, gelegen aan de rand van de bebouwde kom van Liempde, aan een oudere weg, die voorheen in het agrarisch gebied lag. De woning heeft één bouwlaag en een met moderne pannen gedekt zadeldak. Het dakschild aan de voorzijde wordt doorbroken door een kleine, door de dakvoet gestoken dakkapel. De gevels zijn gemetseld in baksteen in wild kettingverband, met eenvoudige tandlijst onder de goot aan de voorzijde. De ingang in de naar de straat gerichte voorgevel heeft een originele voordeur met raambeschermer en een zware kunststenen omlijsting. De vensters hebben houten kozijnen en ramen. Het brede venster in de voorgevel is voorzien van bovenlichten met glas-in-lood en opgeklampte luiken. Aan de achterzijde een jongere uitbouw met dak en een schuur annex garage met bakstenen gevels en een met rode pannen gedekt zadeldak, uit circa 1960.
Het pand is onderdeel van de lintbebouwing van de Roderweg, een oude uitvalsweg van Liempde met afwisselend woonhuisbebouwing en restanten van de vroegere agrarische bebouwing.

Waardering	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**W**
	0	+	+	+	+	P

Project De Scheeken	**Inventarisatieformulier Naoorlogs erfgoed, bebouwing, 2014**

Objectnummer	019
Adres	Roderweg 34
Plaats	Liempde
Categorie	Wooncultuur
Bouwtype	Woning
Bouwjaar	1959
Architect	

Bijzonderheden

Kleine bakstenen woning in traditionele stijl, met kenmerken van de Delftse School, gelegen net buiten de bebouwde kom van Liempde, aan een oudere weg, die voorheen in het agrarisch gebied lag. De woning heeft één bouwlaag en een met rode pannen gedekt zadeldak, tussen de met zware bakstenen schoorstenen bekroonde zijtopgevels. De gevels zijn gemetseld in wild verband met plint met rollaag. De ingang in de naar de straat gericht voorgevel heeft een houten voordeur met bovenlichtje binnen een siermetselwerk omlijsting. De vensters hebben houten kozijnen en ramen. Het brede venster in de voorgevel is voorzien van houten luiken. Aan de achterzijde een grotere uitbouw met zadeldak.
Het pand is onderdeel van de lintbebouwing van de Roderweg, een oude uitvalsweg van Liempde met afwisselend woonhuisbebouwing en restanten van de vroegere agrarische bebouwing. Voor het huis een voortuin met taxushagen en een oprit tussen ijzeren hekwerken, mogelijk nog uit de bouwtijd van het huis.

Waardering	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**W**
	0	+	+	+	0	P

Project De Scheeken	**Inventarisatieformulier Naoorlogs erfgoed, bebouwing, 2014**

Objectnummer	020
Adres	Roderweg 38
Plaats	Liempde
Categorie	Agrarisch
Bouwtype	Boerderij
Bouwjaar	Circa 1950-1960
Architect	

Bijzonderheden

In zijn huidige vorm grotendeels in de vroegnaoorlogse periode tot stand gekomen langgevelboerderij, vermoedelijk met een wat oudere kern, vormgegeven in traditionele trant, met enige kenmerken van de Delftse School, gelegen net buiten de bebouwde kom van Liempde, aan een oudere weg, die voorheen in het agrarisch gebied lag. Bij de verbouwing tot volledig woonhuis is een tamelijk ouderwetse detaillering toegepast, en waarbij de typisch naoorlogse kenmerken grotendeels zijn verdwenen. Het pand heeft een samengestelde plattegrond, één bouwlaag en een zadeldak met nok evenwijdig aan de straat, gedekt met oud Hollandse pannen. De bakstenen gevels zijn wit geschilderd. Rond de woning- en de stalingang gemetselde omlijstingen, die typerend zijn voor de vroeg naoorlogse periode. Vernieuwde details in de gevelopeningen.
Het pand is onderdeel van de lintbebouwing van de Roderweg, een oude uitvalsweg van Liempde met afwisselend woonhuisbebouwing en restanten van de vroegere agrarische bebouwing. Voor het huis een voortuin met beukenbaag en linden.

Waardering	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**W**
	0	+	+	0	0	A

Project De Scheeken	**Inventarisatieformulier Naoorlogs erfgoed, bebouwing, 2014**

Objectnummer	021
Adres	Smalvelderstraat 2
Plaats	Liempde
Categorie	Wooncultuur
Bouwtype	Middenstandswoning
Bouwjaar	1959
Architect	

Bijzonderheden

Kleine bakstenen woning in traditionele stijl, met kenmerken van de Delftse School, gelegen buiten de bebouwde kom van Liempde, aan een oudere weg in het agrarisch gebied. De woning heeft één bouwlaag en een bovenverdieping, opgenomen binen een met gesmoorde pannen gedekt zadeldak met rondom flink overstek en bekroond met forse gemetselde schoorstenen. Het dakschild aan de voorzijde wordt doorbroken door een kleine, door de dakvoet gestoken dakkapel. De gevels zijn gemetseld in baksteen in halfsteens verband, met eenvoudige tandlijst onder de goot aan de voorzijde. De ingang in de naar de weg gerichte voorgevel heeft een nieuwe voordeur binnen een zware kunststenen omlijsting. De vensters hebben houten kozijnen en vernieuwde ramen. Aan de achterzijde een smalle uitbouw, die haaks aansluit op een garage, beide met bakstenen gevels en zadeldak en eveneens uit circa 1960.
Het pand ligt op een ruim erf en is georiënteerd op de openbare weg.

Waardering	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**W**
	0	+	+	+	+	P

Project De Scheeken	**Inventarisatieformulier Naoorlogs erfgoed, bebouwing, 2014**

Objectnummer	022
Adres	Smalvelderstraat 4-6
Plaats	Liempde
Categorie	Agrarisch
Bouwtype	Boerderij
Bouwjaar	1950-1960
Architect	

Bijzonderheden

Voormalige boerderij, hoogstwaarschijnlijk uit de vroeg naoorlogse periode, uitgevoerd in traditionele trant, op een voor de Tweede Wereldoorlog nog niet bebouwde locatie. Het pand heeft de opzet van een langgevelboerderij, één bouwlaag, wit geschilderde bakstenen gevels en een zadeldak met wolfeinden boven de korte gevels, gedekt met gesmoorde dakpannen, met op de nok bakstenen schoorstenen. Thans volledig tot woonhuis verbouwd en grotendeels voorzien van een nieuwe detaillering met roedenramen en houten luiken. Diverse aanbouwen tegen de zijgevels. Het erf gaat nog al op in het groen, waardoor de boerderij in zomertijd slecht zichtbaar is vanafde openbare weg. Het erf is toegankelijk via een oprit vanaf de Smalvelderstraat.

Waardering	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**W**
	+	+	+	0	+	P

Project De Scheeken	**Inventarisatieformulier Naoorlogs erfgoed, bebouwing, 2014**

Objectnummer	023
Adres	Vleutstraat 14-16
Plaats	Liempde
Categorie	Agrarisch
Bouwtype	Langgevelboerderij
Bouwjaar	1957
Architect	

Bijzonderheden

In hoofdvorm en deels in de gevelindelingen gaaf voorbeeld van een typische vroegnaoorlogse traditionele boerderij van het langgeveltype, die mogelijk volgens een min of meer gestandaardiseerd type is gerealiseerd. De thans geheel tot dubbele woning verbouwde boerderij heeft een rechthoekige plattegrond, één bouwlaag en een zadeldak met wolfeinden boven de korte gevels, gedekt met rode tuiles du Nord, met niet oorspronkelijke dakkapel.
De gevels zijn gemetseld in baksteen in kruisverband, met rollagen boven de gevelopeningen. De gevelopeningen hebben houten kozijnen, ramen, deuren en luiken, waarvan de detaillering volledig in traditionele stijl is vernieuwd. Het voormalige bedrijfsgedeelte is rechts in de voorgevel herkenbaar aan de kleine getoogde stalvensters en een staldeur. Overigens is in dit deel van de gevel de opzet van geheel links, met ingang tussen vensters nog eens herhaald. De boerderij staat op een direct aan de openbare weg grenzend erf, als onderdeel van de lintbebouwing van dit deel van de Vleutstraat.

Waardering	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**W**
	+	+	+	+	+	P